

רמזה שאמרו אמרת ה' נרופה מה איכפת ליה להקב"ה צין שחט מן העורף או מן הצואר לא נתן הקב"ה את המצות אלא לנרף את הצריות, רמזה צו שאין להקב"ה חפץ בהן מלד עמנו וכענין שאמר הכתוב³⁹ אם נדקת מה תתן לו, אלא שרצה בהן לנרף את הצריות. ולנרף כולל שני ענינים לחזקן ולהתמידן מלשון הגיע לצירוף⁴⁰, והשני מלשון מצטרפין⁴¹, לומר לנרף אותן אצל האמיתות הנרמזות בתורה⁴².

הועתק מפי הרב הגדול שי' רבינו שלמה אדרת ששלח לבני פרויבניציא⁴³

סימן שסז

מאמר על ישמעאל שחבר על הדתות והוא כסיל שדבר אף על דתנו השלמה והוא לרב הגדול רבינו שלמה בר אברהם בן אדרת ז"ל

ראיתי חיל חכם צעניו כסיל אחד ישמעאל התעהו עינו ושצוהו עורונו לדבר אף על ספרנו המקודש ספר תורת משה רבינו עליו השלום. והעצב הנבזה הזה יגבז גבצין להשיב דבריו אשר לא הצין. ותחלת סכלותו אמר כי מצא מן הפחיתות מה שייחס הספר אל יהודה מן הזנות עם כלתו, ואל ראובן מן הזנות עם אם אחיו דן ונפתלי. ואלו דבריו. ואף על פי שאין מן הראוי לענות כסיל כחולתו כל שכן בדבר שתשובתו פשוטה לכל אדם ואפילו לחינוקות, עם כל זה אני משיב עליו למען לא יהיה חכם צעניו כל זונה אחריו, והאמת יורה דרכו.

ואומר כי דברים אלו כשאר כל הדברים שיראו צעני כל חולק בתורתנו שהם הפך הנאות וכל שכן מה שנגלתה חטאת העם הגדולה², יחזק צעני כל בעל שכל שכלל תורתנו וכל מה שכתוב בה מן הנסים והאותות וקרבנות אל השי"ת אמת. ויתבונן כל בן דעת, אם יש עם רבים או יחידים חוקקים על ספר חטאיהם הגדולים ומרים³ הלז, למען יעמדו ימים רבים לזכור עון להתפש. ואלו יכתבו אותם מרזנס אין חונס. לא יתכן שיסבול זה דעת מי שקרוי אדם שיתכן זה צמי שיש לו שום שכל אנושי. ועתה ראה חטא אשר הגדילוהו מן הנטיה מן האמת והנאות שאין ערוך אליו, הוא ענין העגל, וכן ענין המרגלים וכפירתם צמה שאמר להם אבי הנציאים משה רבינו ע"ה עד שהגיע עונשם ליפול פגריהם לכל פקודיהם במדבר, וזה נכתב לנו על ספר, וכאלה רבים. זה כלו

מזומנים ישמור פן יוסיף זמן או יגרע. ובהוי"א דאבי ורצא לא צא רק ביאור עניני תקון הפעולה כתקוני פעולות רקח המרקחת ולא לצאר ולגלות טעמי המצוות הרמוזות ומורכבות בתוכן. ורצן יחסן בן זכאי עשה המצות באמת ונתן דעתו להתבונן אף במורכב וזכה להשיג.

ודע אמת המעיין כי לא תשלם העבודה בלתי העשייה כי כן חייבה חכמתו ית'. והוא שאמרו ז"ל צפי" מה אנוש כי תזכרו וגו'²⁷ אשר תנה הודך על השמים²⁸, אמרו²⁹ מלאכי השרת לפני הקב"ה מה אנוש כי תזכרו לתת להם את התורה תנה לנו שנא' תנה הודך על השמים אמר להם הקב"ה מה כתוב בה לא תרצח ולא תגנוב כלום רציחה וגניבה יש צניכס משל לאיש שהיה לו בן קטוע אצבע הוליכו אצל האומן וא"ל למד את בני אומנות זו לומן חזר אצל האומן א"ל למדת את בני האומנות א"ל לאו מפני שבך קטוע אצבע והאומנות הזאת צריכה כל האצבעות³⁰. הסתכל במשל הנפלא הזה, התאוו שתנתן התורה להם, ובאמת לא ללמוד הלכות שחיטה וטרפות ואכילת המנה ומניעת אכילת הדברים אשר תעב השי"ת, רק לדברים המופלאים הרמוזים והמורכבים בהן, שאף מלאכי השרת לא ישיגו אותן. והוא שכתוב³¹ לא ידע אנוש ערכה ולא תמנא בארץ החיים, והחיים רמז למלאכי השרת. והוא שהשיב השי"ת למשה על מה שביקש הראני נא את כבודך, אמ'³² לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי, וצא צפירוש רז"ל³³ לא יראני האדם ואף לא החי, רמז למלאכי השרת כי מהותו וייחודו לא יושגו על התכלית.

עוד תן דעתך לדעת, כי עשיית המצות וקיומן טוב לפני האלהים מהשתדל בטעמיהן ואף במרכבה, שהרי צדיקטול המצוה חייב כרת כמילה וחדל לעשות³⁴ הפסח וכאכילת החלב והדס ושאר הכריתות, ואפילו אוכל ביום הכפורים או עשה מלאכה ועוסק במרכבה אינו נזול מכרת, והמתעסק במצות כתיקונו ובכוונתו לשם מי שזוה בהן זוכה ויושב בישיבה של מעלה. וצא בדבריהם שנפשות הצדיקים למעלה ממלאכי השרת, וכמו שצא צפירוש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכך וגו'³⁵ מי גדול שומר או שמור הוא אומר שמור על כפים ישאונך מי גדול נושא או נושא הוא אומר נושא³⁶, ואמרו³⁷ אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שאומרים ישראל למטה שנאמר צרן יחד כוכבי צוקר והדר ויריעו כל בני אלהים, והוא שנפשות הצדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר³⁸ והיתה נפש אדני נרורה בצרור החיים את ה' אלהיך.

רמב"ן דברים כב, ו. 43 כ"ה הנוסח בכת"י אוק' 2240. בשאר הכת"י מפי הרשב"א ז"ל כו'.

שסז סימן זה והבא אחריו נדפסו בספרו של פרלס על הרשב"א עפ"י כת"י שהיה לפניו. עקבות הכת"י אבדו, וסימן זה נדפס כפי שנדפס על ידו. 1 צ"ל אלו. 2 ר"ל חטא העגל. 3 אצ"ל וממררים.

27 תהלים ח, ה. 28 שם פסוק ב. 29 מדרש תהלים מזמור ח בשינוי קצת. 30 בע"י, ה' אצבעות. 31 איוב כח, יג. 32 שמות לג, כ. 33 תו"כ ויקרא סוף פרשתא א. 34 בכת"י אוק' 2240, וכמי שלא עשה. 35 תהלים צא, יא. 36 בראשית רבה פ"ח אות א. 37 חולין צא, ב. 38 שמואל א כה, כט. 39 איוב לה, ז. 40 יומא לד, ב. 41 שם עג, ב. 42 ע"ע

וכל מה שבתורה מעיד עדות אמת מספרנו⁴ המקודש אמת לא נוסף בו ולא נגרע ממנה שהיה וקרה מן המרי או מן הגדולה דבר רק נכתב הכל באמת.

ועתה ראה עוד מן התמה, כי עמינו עם היות חולקים עלינו אנשים או עמים רבים באמונה, אין אחד מהם טוען עלינו שלא יהיה כולל עמינו שרינו מלכינו בעלי הרגש, ולא חשבנו מקדמים להם רק בצורה אנושית לצד⁵. וכבר הורו⁶ כל בעלי הדתות שהתורה כלה קבלת משה רבינו ע"ה מפי הגבורה בסיני נמסרה לעם ישראל, לא שמענו אחד מבעלי הדתות חולק בזה וכופר בעקרים האלו, והנצרים והישמעאלים כלם בהסכמה הזאת מבלי מפקפק. ואחרי כן אדם פקח עיניו וראה, אם הושם זה בספר מפי מרע"ה הגה אמת, ואם נוסף בו לאחריו איך סבל מלכנו דוד וכלל המלכים היוצאים מן השלשלת לכתוב זה בספר שבו הוא מפרט והוא⁷ נולד מן הזנות ולא מתקוהו. ועוד שיסבול שיכתב בספרו שהיתה אמו הבאה ממנו עקרה מן הזנות שזנתה אם המשפחה עם לוט אביה, וכן כלתו שהיתה עמונית. היסבול זה דעת שום בעל הרגש לולי שנכתב כן מפי האל ית' על ידי נביאו ע"ה. ואם יטעון הטוען שזה כלו נוסף בספר, וכן כל מה שבא בתורה מן החלק הזה, לאחר החרבן. עתה ירגיש כל מרגיש וכל מי שיש לו מוח בקדקדו, אם היה באפשר ללקט כל הספרים שהם ציד הישראלים ממזרח וממערב מנפון ומים וישבשו אותם באותו השבוע ולא ימלט אחד מהם שיתחלף מחברו בעיניו או במלה מן המלות. ומי היה זה המשבש הדת ושונא האומה שילקט כל הספרים עד שלא נותר אחד ושבש את כלם, גם ספרי הנביאים והכתובים שבאים בהם מן העניינים האלה רבים, וזה כלו נעשה עד שלא הרגיש בו אחד מבעלי הדת. ואם היה מלך או שר אויב ושונא ליהודים וקצץ את הכל ובכה ידו כתב כן ופחדו ממנו כל המקומות שלא להסיר משם מה שכתב ושבש, אין זה אלא מטענות משוגע מבולבל המוח סכל שאין קץ לסכלותו, ואי אפשר שלא נמלט אחד באחד מן הקצות או באחד מן הצורות. ואם יתקבצו כל המלכים וכל הלשונות עתה לעשות כן לא יוכלו. אף כי לאחר זמן היו היהודים מתקנים השבשים ומסירים הנוסף. ועוד דבר זה אי אפשר להיות ככה, כי איך לא נודע איה ואיפה היה המשוגע המשבש כל זה. והנה הנצרים שהם קודמים לעם הישמעאלים הזונים אחר טעותם והם בעלי מחלוקתנו בזאת האמונה ומחטטים אחרינו עד שלא הניחו דבר להשיב לנו⁸ השיבו על זה. ובלי ספק כי עם הנצרים חכמים בספרי הקדש ר"ל ספר תורה וכלל כל הנביאים והכתובים מעם הישמעאלים הרבה, וראה אם הם אע"פ שהיו

קודמים אם מאלו השבש הזה, ועם חברתם⁹ הגדולה, אם נודע להם שנודע בכל ספרי הקדש ענין מכלל העניינים, ואלו היה באמת היו הם בלי ספק מגיעים לענין זה. ואיך יבוא המשוגע הזה לשבש ספרי קדש ספרי אמת שהוציאו קדמוני הקדמונים והוציאו¹⁰ כל ימיהם בהם לדבר באותיות ולספור במנין פסוקי כלל הספרים והאותיות ועוד במלא וחסר בקרי וכתב בקרי ולא כתב ומן הדקדוקים האלה רבים לא הגיע אליהם אחד מבעלי הדתות וולתי עמנו, וזה כלו יאות באמת לתורת אמת וכתובים נאמרים מפי הגבורה לעניינים¹¹ אלהיים שלא נפלו במכתב דרך מקרה. וכן עמדו החכמים שקבלו התורה מפי מ"ר ע"ה ומסרוה לתלמידיהם ודקדקו בכלל המלות עד שלא השאירו מלה מיותרת בכלל התורה שלא באו לענין¹². וזה מצוה נגלה לכל מי שנתעסק בספרי החכמים הקודמים בפירושי התורה, והוא התלמוד הערוך בידינו דור אחר דור עד בית שני ומקובל עד בית ראשון עד הנביאים עד יהושע וזקנים עד מר"ע ששמע וקבל מפי הגבורה בסיני. והמשוגע הזה חסר המוח איך בא להטיל שבש בספר מקודש מדוקדק בכל הדקדוקים הרבים והעצומים האלה שלא הגיע לדקדוקו שום ספר בשום עם ולשון, אין זה כי אם עורון ותמהון לצב וחולי המוח ששלט בו.

עוד אמר המשוגע, שמאל בספר דברים שיש לו בהם מאלו מן הנטיה והחלוק עד שלא יוכל אחד מבעלי הדת מהם¹³, ושבח עצמו באותן הדברים שמאל ואמר שלא נתעורר בהם אחד מהקודמים, ועוד אמר שהקשה בהם רבים מחכמינו ונתבלבלו בהם. והוא כי בתורה בשער הד' מן הספר השני¹⁴ בזכרון הקבלת מר"ע בשליחות פרעה, וזכר בני יעקב ובניהם ותולדתם ואמר ואלה שמות בני לוי למשפחותם וזכר בני לוי בן יעקב ומהם היו שלשה גרשון קהת ומררי, אח"כ זכר בני גרשון ובני מררי, ואח"כ אמר ויהיו בני קהת מאה ושלושים¹⁵ שנה, וזכר שהיו לקהת מן הבנים ד', והם עמרם מוליד משה ואהרן ע"ה ויהרר וחזקן ועזאל, אח"כ זכר שעמרם¹⁶ היו לו מן הבנים נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר וכן בנו שנקרא פנחס ושהיו לקהת מן הבנים אסיר ואלקנה ואביאסף. אח"כ בא בשער הא' מן הספר הד' ¹⁷ שהשי"ת צוה מר"ע שחשך את ה' בלילה וזכר אתה מלך מצרים שיקח מניין בני ישראל בזכרוןם, אח"כ זכר מספר בני קהת אשר זכרנו לצדו כל אשר היה מהם מנן חדש ומעלה ועלו והגיעו ח' אלפים ושש מאות הנזכרים¹⁸ והיה נשיא עליהם אליעזר בן עזאל¹⁹ בן קהת בן לוי בן יעקב, וכשמספר הנזכרים מבני קהת האלה הנזכרים אשר היו שנותם מל' שנה ועד בן נ' שנה היו אלפים ושבע מאות²⁰ זכרים.

פ"ו. ובחלוקה לסדרים (ראה בתנ"ך מהדורת קורן) הוא סדר ד. 15 צ"ל שהיו שני קהת מאה ושלושים ושלוש. 16 כ"ה בכת"י. ופ הגיה, שאהרן. 17 ריש במדבר. 18 צ"ל הזכרים. שם ג, כח. 19 שם פסוק ל. 20 חסר כאז. וחמשים. שם ד, לו.

4 צ"ל כי ספרנו. 5 נראה שר"ל שהנוצרים והישמעאלים מודים בקדמות אומתנו להם לא רק בצורה האנושית, אלא אף בצורה השכלית. 6 צ"ל הודו. 7 צ"ל שהוא. 8 צ"ל לא. 9 צ"ל חקירתם. 10 נראה שתז"מ. 11 נדצ"ל עניינים. 12 אצ"ל לעיונה. 13 אצ"ל להמלט מהם. 14 שמות

ואמר המשוגע הזה, וזה מן הדברים הבטלים שיוכלו היות, אשר הגיעו בני קהת לארבע בלצד והגיעו בני אלה הד' לשבעה זכרים בלצד אחד מהם משה ואהרן²¹ ע"ה ומכללן אליצפן הנשיא עליהם. אמר המשוגע היאמין זה דעת בעל שכל. עד כאן דבר המשוגע.

ראני אומר, כי בזה ששצח עצמו שלא קדמו אדם שהגיע לאותם הדברים שמנא, אמר אמת שלא קדמו אדם להגיע אל תכלית חולי המוח כמותו. ואשר אמר כי נתבלבלו רבים מחכמינו בתשובת שגעונותיו, שקר דבר וענה בחכמים או כוז שלא דבר עם חכם מחכמינו מעולם. ואני שואל אל המשוגע הזה, אם זאת חשבת לנטיה מן הראוי והאפשר, מי גרם אליך ליתפס בנטיה מועטת ולא נתפסת בנטיה גדולה מזו לכמה חלקים מן הנד הזה. אם ראית הספר הזה כבר ידעת וראית בו ששאר השצטים כלם נתרצו הרבה במספר ממספר שצט לוי, ושהיו הב' המולידים²² הראשונים הנזכרים בכתב מועטים ותולדותיהם כיוצא בהם זכורים מתי מספר מועט ורבו אותם ממנין אשר זכרת הרבה מאל. הלא תראה ראובן בן יעקב, שזכר הכתוב²³ שהוליד מן הבנים חנוך ופלוה חצרון וכרמי וזכר שהוליד פלוה שהיה אחד מן הד' אחד והוא אליאז ואליאז הוליד מן הבנים ג' והם נמואל ודתן ואבירם, ועם כל אלה שהיו המולידים מועטים וזכר אותם בצארת מנין שהיה בשנה הב' לצאתם מארץ מצרים שמו שם בני קהת שעלו בני ראובן מבן כ' שנה ומעלה לזה המספר²⁴, לא וחשוב לכמה יעלו מספרם אם מספרם מבן חדש ומעלה. והנה יהודה בן יעקב היו לו מן הבנים שהעמידו תולדות שלשה שלה ופרץ וזרח והיו לפרץ ב' שהם חצרון וחמול, ועלה מספרם מבן כ' שנה ומעלה ע"ו אלף ות"ק²⁵, ואם היינו מונין מספרם מבן חדש ומעלה היה מן הראוי לעלות למאתים אלף או יותר. וא"כ בא ותקשה לזה, כי לפי דעתך זה יותר יוצא מן קו הראוי והנאות. אלא שכל זה שבוש ממך ונטיה מן האמת.

ועוד אשוב לגלות שבוש המשוגע הזה ואומר, אלו היינו רוצים לבא עליו מצד הענין עצמו אשר לקח ר"ל מצד ענין האבות והתולדות אשר זכר הכתוב, יש לנו להשיב ולומר שלא כל התולדות אשר היו להם זכר הכתוב רק מקצת מהם או מקצת מן הנזכרים, ואף על פי שהיו להם או למקצת בנים אחרים רבים מאלה, אלא שלא זכר כאן רק אותם שהיה הנזכר מביא לזכרם, מפני שאלה היו ראשי בית אבות למשפחותיהם והאחרים בלצד³⁰ יקראו על שמם, כאשר קרה ליוסף שלא זכר הכתוב מכל בניו רק מנשה ואפרים מפני שאלה ראש לכל הנולדים מיוסף אביהם, וכאשר התנבא עליהם יעקב אבינו ע"ה³¹ ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם³². והנה כאן ר"ל בזכרון בני קהת לא זכר רק אותם שהיו ראשי אבות למשפחותם, ואע"פ שזכר בסופם נדב ואביהוא והם לא היו ראשים למשפחה כי מתו בחיי אהרן אביהם ובנים לא היו להם, דע שחייב זכרונם הענין שקרה להם בהקריבם אש זרה לפני ה', שהתורה הקדימה לזכור ולסדר ענין לענין שצריך לזכור בו לאחר זמן. ולסבה הזאת הן רוב ספורי התורה כמו שאכתוב לך למטה. ומה שיגלה לך עוד מה שאמרנו בזכרון קצת הנולדים לסבה³³ השאר, הוא שזכר מן האבות והתולדות בנים ובני בנים וזכר בני אהרן ולא זכר בני משה כלל, אע"פ שהכתוב מפורש בו שהעיד³⁴ קודם זה שנים גרשום ואליעזר, והם העמידו תולדות מרובות יותר מכלם כמו שכתוב בדברי הימים³⁵ בני משה גרשום ואליעזר בני גרשום

ועוד אשוב לגלות שבוש המשוגע הזה ואומר, אלו היינו רוצים לבא עליו מצד הענין עצמו אשר לקח ר"ל מצד ענין האבות והתולדות אשר זכר הכתוב, יש לנו להשיב ולומר שלא כל התולדות אשר היו להם זכר הכתוב רק מקצת מהם או מקצת מן הנזכרים, ואף על פי שהיו להם או למקצת בנים אחרים רבים מאלה, אלא שלא זכר כאן רק אותם שהיה הנזכר מביא לזכרם, מפני שאלה היו ראשי בית אבות למשפחותיהם והאחרים בלצד³⁰ יקראו על שמם, כאשר קרה ליוסף שלא זכר הכתוב מכל בניו רק מנשה ואפרים מפני שאלה ראש לכל הנולדים מיוסף אביהם, וכאשר התנבא עליהם יעקב אבינו ע"ה³¹ ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם³². והנה כאן ר"ל בזכרון בני קהת לא זכר רק אותם שהיו ראשי אבות למשפחותם, ואע"פ שזכר בסופם נדב ואביהוא והם לא היו ראשים למשפחה כי מתו בחיי אהרן אביהם ובנים לא היו להם, דע שחייב זכרונם הענין שקרה להם בהקריבם אש זרה לפני ה', שהתורה הקדימה לזכור ולסדר ענין לענין שצריך לזכור בו לאחר זמן. ולסבה הזאת הן רוב ספורי התורה כמו שאכתוב לך למטה. ומה שיגלה לך עוד מה שאמרנו בזכרון קצת הנולדים לסבה³³ השאר, הוא שזכר מן האבות והתולדות בנים ובני בנים וזכר בני אהרן ולא זכר בני משה כלל, אע"פ שהכתוב מפורש בו שהעיד³⁴ קודם זה שנים גרשום ואליעזר, והם העמידו תולדות מרובות יותר מכלם כמו שכתוב בדברי הימים³⁵ בני משה גרשום ואליעזר בני גרשום

ועוד אקדים ואומר, כל בן דעת צריך לדעת כי לא יתכן לעם ולא אפילו ליחיד אחד להוסיף מדעתו בספר מן הספרים הקודמים ואפילו חזרו אחד מן החכמים הקודמים מעצמו, בלתי אם יצטרך אותו הוספה לסבה מן הסבות, אם שיחזיק אמונתו עם אותו ההוספה או שיחשוב שתעלה בצאתו ענין שהוסיפו מדרגה מן המדרגות לאומתו, כמי שצא לבדות מלבו להוסיף ולכתוב שנעשו לו או לאומתו פלא מן הפלאים²⁶ וכיוצא בזה, אבל בלתי סבת שום תועלת אי אפשר למי שנמנה מכלל בני אדם להוסיף דבר גדול או קטון או ענין מן הענינים,

ולישמעאלים. 27 צ"ל כ"ש שישבלו כל העם להוסיף. 28 שופטים ז, ב. 29 שם פסוקים ד-ז. 30 ת"ז מקומה להלן לאחר תבות על שמם. 31 בראשית מח, ו. 32 ע"י רש"י במדבר כו, כד וברמב"ם שם פסוק יג. 33 כאן היה חסרון מועט בכתה"י. ונראה שצ"ל ולא זכר. 34 צ"ל שהוליד. 35 דה"א כג, טו-יז.

21 לפי המנין היו שמונה, ואפשר שכוונתו שאין למנות את אהרן שלא נמנה במנין הלויים, כמש"א בבכורות ד, א. וכוונתו שבעה זכרים ומכללם משה ועוד נוסף עליהם אהרן. או שתיבת אהרן כאן יתרה. 22 אצ"ל ושהיו הבנים הנולדים. 23 במדבר, כו ה-ט. 24 ששה וארבעים אלף וחמש מאות. 25 צ"ל ע"ד אלף ות. שם א, כז. 26 רמז לנוצרים

שבואל הראש והיו בני אליעזר רחציה הראש ולאציו אליעזר³⁶ בני אחרים ובני רחציה רבו למעלה. הנה הראיתך צעיניך שלא זכר הכתוב שם כל הנולדים לקהת, ואפשר שכן לא זכר שאר הנולדים להם רק אלה לסבה שאמרתי. והטעות³⁷ הזאת צענמה מספקת מלכד שאפשר שלא³⁸ לבני משה שלא זכר בכאן בני מרזבים, וכן העיד הכתוב שם ובני רחציה רבו למעלה.

עוד מן הטענות האמתיות צהנהגת הטבע התמידי יש עוד כמה למי שלא יפתה עצמו להתעקש ולהחזיק בתרמית צבחירה ממנו, והוא כי אין מן המחויב להיות כל תולדות משפחה שוות, ר"ל שאם האב והבנים לא הרבו בניו שלא יולידו בני הבנים רק במספר תולדות האבות, כי יש מרובה צבנים יותר מאבותיו ומשאר אחיו, ואפשר שבני הבנים לקהת הולידו בני הרבה. והנה ראובן בן יעקב שהיה גדול האחים לא הוליד רק ד' בנים, ודן לא הוליד אלא אחד והוא חושבים, ובנימין שהיה קטן האחים היו לו י' בנים קודם שירד למצרים³⁹. ועוד כי אפשר כי הרבו נשים והולידו בני הרבה. וזה אינו יוצא מגדר הראוי. הלא תראה אבנן אשר היו לו ל' בנים ול' בנות⁴⁰, ובאר הכתוב הסבה כי נשים רבות היו לו, והנה גדעון הוליד ע' בנים, ואפשר הוא שילד לאדם אחד אלף בנים, ומה הוא מן התמה אם נולדו לשלמה אלף בנים או אפילו אלפים אחרי מה שייחס לו הכתוב⁴¹ שהיו לו שרות ו' מאות והפלגשים ג' מאות. ועוד בזמננו במלכי הישמעאלים ושריהם בני רבים מנשים רבות, הראית שיש בהם מן התמה בזה והנטיה מן האפשר הקרוב ואף מן הנטיה מן הראוי. סוף דבר לא יקרא לזה נטיה רק מי שנטה לבז לחלוק לשקר ומונח עילה מלד הכפירה בדברי מר"ע. כ"ש שזה אי אפשר לשום חולק לשומו מכת הנמנע. א"כ נשאל למשוגע הזה, אף אם תשים זה מכת האפשר הרחוק, אם היה כבר היה, כל אפשר רחוק פעמים יבא, ושים זה מכת האפשר הרחוק. ואם אתה מכחיש מדעתך מה שאמרו ואפילו היו המספרים רבים והמעידים עליו, אם כן כבר שמתו מכת הנמנע כמו שאמרנו. וכ"ש בחוק הצורא ית' אם ירצה להרבות העם או המשפחה שאין לו מונע, ולא יכפור בזה רק הכופר בכל הדמות. והנה הכתוב מעיד שכן הצטיח הכתוב לאבות, לאברהם אמר⁴² הצט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך, וליצחק אמר⁴³ והרבותי את זרעך ככוכבי השמים, וליעקב אמר והצטיחו⁴⁴ אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם, וכתיב⁴⁵ רבצה כלמת השדה נתחיק. וזו

סבה מן הסבות האלהיות להראות לפרעה ולכל עמו שאין בידם לענות את העם אשר ברכו ה' להמעיטו, ואף כי נזה צהריגת הילדים יענוהו⁴⁶ אותם צעבודה קשה למנוע מהם התולדות, וכמו שהעיד הכתוב⁴⁷ על זה וכאשר יענו אותם כן ירבה וכן יפרוך. ועוד כשתבין התולדות שאפשר שהיו בזמן עמידתם במצרים שישאו נשים ויולידו בזמן שהיו ראויים לישא אשה, יעלה החשבון למספר גדול אף כשנודה שלא היתה עמידתם במצרים ר"ל⁴⁸ ושלא הולידו תאומים. ואל יתחייב שלא היו נושאים עד שיגיעו לעשרים שנה או שלושים ושלא היו נושאים רק אשה אחת ושלא היו מולידים רק שלשה או ארבעה בנים. כי הנה יוסף כשירד למצרים היה בן י"ז שנה עודנו רועה את אחיו בלען⁴⁹, ולאחר מכירתו ירד יהודה מאת אחיו ולקח אשה עדולמית והוליד ממנה ג' בנים והשיאן בזה אחר זה, ואחר מות שני בניו הראשונים ועמד מן השנים כמה שעבר ולא נתן תמר בלתי לשלה בנו וראתה כי גדל ולא נתנה לו עשתה מה שעשתה והוליד ממנה פרץ ורחם⁵⁰, ואחר נשא פרץ אשה והוליד שני בנים חזרון וחמול, והיה כל זה קודם ירידת יעקב למצרים כי כלם נמנו על הבאים ליעקב מצרימה⁵¹, וכשתחשוב כל השנים שעברו ממכירת יוסף עד ירידת יעקב לא עמדו לכל היותר רק לעשרים ושתים שנה, כי היה בן ל' שנה צעמדו לפני פרעה⁵² ושבע שני שבע ושני שני רעב⁵³, לא וחשוב וחלוק בתולדות, ונמצאת אומר שהיו נושאים ומולידים לכל היותר בני שבע שנים⁵⁴, ואנו אין לנו להרחיק כל המקראות. וזה כלו לחשבון רז"ל⁵⁵, כל שכן לכשתלך אחר פשוטי הכתובים שהיתה עמידתם במצרים ת"ל שנה, כמו שכתוב⁵⁶ ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה.

עוד תשוב תראה, והנה בזמן המבול לא נמלט רק נח ושלשת בניו שם חם ויפת, והולידו בניו בנים אחר המבול והיו לחם מן הבנים ארבעה כוש ומצרים פוט וכוּנֵן, וכוש הוליד ששה סבאו וחיליה וסבחה וסבחה ורעמה ונמרוד⁵⁷, ונמרוד היה שלישי לתולדות נח חם כוש נמרוד, ולא מנה הכתוב רק עשרה⁵⁸ בנים עד נמרוד. וזכר כי נמרוד מלך והיתה ראשית ממלכתו ארבע מדינות גדולות צבל וארך ואכד וכלנה, ואח"כ זכר כי יצא אשור וצנה את נינוה ואת רחובות עיר ואת כלל ורסן בין נינוה ובין כלל היא העיר הגדולה. ויש לך לדעת כי מנח ועד אותם זמן ימים מספר היו, כי אף מנח ועד אברהם שהיה לאחר זה הזמן כמו שיראה מפשוטי הכתובים, לא היה בין נח⁵⁹ ובין אברהם רק כשלש מאות שנה, כי כשתדקדק

מה, ו. 54 קשה דבסנהדרין סט, ב אמרו דפחות מבין ח לכו"ע אין ביאתו ביאה, ובבבן ח פליגי אם ילפינן מדורות הראשונים, וכאן מבואר שילדו בני ז. וכבר הרגיש בזה בסנהדרין קטנה שם. וראה עוד בסדר עולם סוף פ"ב. 55 שיר השירים רבה פ"ב אות ח. 56 שמות יב, מ. 57 בראשית י. 58 היינו בני חם ובני כוש. 59 ר"ל לאחר המבול שנולדו לבניו בנים.

36 במקרא, ולא היה לאליעזר. 37 צ"ל והטענה. 38 צ"ל שהיו. 39 בראשית מו, כא. 40 שופטים יב, ט. כאן צ"ל והנה גדעון הוליד ע' בנים, שע"ז מכון מש"כ ובאר הכתוב, שם ח, ל. 41 מלכים א יא, ג. 42 בראשית טו, ה. 43 שם כו, ד. 44 שם מו, ג. 45 יחזקאל טז, ז. 46 צ"ל וענותו. 47 שמות א, יב. 48 צ"ל אלא רדו. 49 בראשית לו, 50 שם לח. 51 שם מו, יב. 52 שם מא, מו. 53 שם

וכן בספור עניני יהודה וכלתו הטעם יותר נגלה, לפי שראתה התורה לחייב ציצוס אשת אח שממת בלא צנים ושהיה הענין נאות וראוי בטבע למי שידע בקוד הטבע, עד שיהודה צוה כן לבניו ונתן להם סבה להקים לאחיהם זרע ואף על פי שעדיין לא נטווינו על הציצוס, ומן הראוי להיות אחד מן הקרובים מייצם ומקיים גם הוא זרע לקרוביו, אלא שלא ראתה התורה להמיר אשת הקרוב האסורה לו לזולת באת לבדו ולא חייבה גם כן לייצם אשת הקרובים אף על פי שאינה אסורה לו, מכל מקום הראוי למי שיעמוד על סוד הטבע שייצם אחד מן הקרובים ויקום על שם אחיו בנחלתו. ואשר יגלה לך זה הענין, בועז והגואל אשר דבר אליו בועז⁶⁶ ביום קנותך השדה אשת הממת קנית להקים שם הממת על נחלתו. וכשתחזון באתו הענין תראה כשנולד בן לבועז מרות אמרו השכנות⁶⁷ נולד בן לנעמי, שהיו כלם בקיאים באתו העת בקוד הטבע ההוא. ואם כן אף יהודה היה ראוי לייצם קודם שאסרה התורה כלתו, שהיה⁶⁸ רוצה להקדים בנו כמו שעתידיה התורה לזוה, מפני שהוא הנאות והראוי לטבע ועל כן צוותה זו התורה, מכל מקום גם הוא היה ראוי לזה להקים שם לבנו. וכאשר ראתה היא כי לא נתנה לבן סבבה הקיום מיהודה, ולא על ידי זנות היה אלא ראוי. והוא הדבר שמלט אותה מן העונש, כאמרו⁶⁹ ויאמר יהודה נדקה ממני כי על כן לא נתתה לשלה בני, ולא יסף עוד לדעתה אחר שהקים ממנה זרע לבנו, מפני שהיה ענין נאות באת יותר מן האב בצווי התורה⁷⁰. זה הוא שהביא ספור התורה לזכור ענינם.

וענין ראובן יש לו סבה אחרת נגלית, כי כבר ידעת כי חייבה התורה⁷¹ להכיר הזכור בנחלתו ולתת לו פי שנים, ואין מן הראוי לפרוץ הגדרים שגדרה התורה. וזה הוא שהיה מביא ליצחק אבינו ע"ה לבכר את עשו ולהנחילו הארץ כי הוא הזכור, וחדד חרדה גדולה בשהעביר ושנה הסדר עד שאמר עשו את זכורתי לקח⁷² כמו שזכר בדברי רז"ל⁷³. והנה יעקב העביר מראובן הזכורה והנחילה ליוסף⁷⁴, ואם לא פרסם הכתוב הסבה מביא המחשבה לטעון על הנדיק יעקב אבינו ע"ה שהעביר נחלתו בראובן ממנו ולא באשמת ראובן רק מאהבה שאהב את יוסף, וכמנ"ל את הנדיק ע"ה ומודיע הסבה הגורמת הנורף⁷⁵ לאותו הספור. וזהו שהכתוב אומר⁷⁶ ובחללו ינועי אביו נתנה זכורתי ליוסף⁷⁷. ומכל מקום לא שכח אותה ממש רק בלבד מטתה לכבוד אמו כמו שמוזכר בדברי רז"ל, אלא שהעלה עליו הכתוב כאלו שכח כמו שאחז"ל בשבת⁷⁸ כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה.

בחסרון התולדות תמצא כי כשמת נח היה אברהם בן נ"ח שנה ונח חי אחר המבול ש"ן שנה⁶⁰, ותולדות הראשונות של בני נח לא היה להם שום תחבולה להרבות נשים כי לא נמלטו רק שלשתם עם ג' נשותיהם, ואם כן לפי טעם המשובש הזה איך היה באפשר שבזמן מועט עלו כל כך בני חם עד שמלך עליהם נמרוד וזנה כל המדינות הגדולות האלה והעיר שהעיד עליה הכתוב שהיא העיר הגדולה, ובאמת לא נבנתה למלאות אותה יתושים כי אם אנשים רבים שכבר נולדו ונתרבו בזמנו. והנה צימאי אברהם היה העולם עומד על מלוואו עד שהיו בארץ מועטים ט' מלכים⁶¹ נלחמו את הה'. ונח ראה מג' בניו העולם מלא. ואם יטעון המשובש כנגד כל זה ויכפור בכל, נשוב ונאמר אליו אם יודע שום סבה שגרמה לנו להרבות במספר האנשים הנזכרים לנו ואיזה נורף הביאנו לזה.

ועתה אשוב לבארו⁶² ולסלק קושיא אפשר לזה ולשאר בעלי המחלוקת להסתפק בה ולקטרג. והיא שטען עלינו מכל מקום מה נורף הביא ספרנו המקודש לספר בספור יהודה עם כלתו וענין ראובן עם אשת אביו ואם אחיו. וזאת שאלה לא תחייבונו על כל פנים על תשובתה, ודי לנו בהיותנו יודעים שהכל מיד השם ית' למרע"ה, ואין החיוב מכריחנו לדעת למה, כמו שלא יחייבונו לדעת מפני מה אסר החזיר, ויותר מה שאסר שעטנו וחייב לבישתו לכהן בצגדי כהונה, ואסר השחיטה מן העורף וחייב אותה במליקת העוף, וכן כלל כל המצוות. ודי לנו שאנו יודעים ידיעה אמיתית כי לא לחנם⁶³ שאין בדברי השם יתברך דבר בטל, ית' וית' צונו ונעשה רצונו, והוא אמר וספר כל אותם בספורים⁶⁴ ונדע כי לא לחנם נאמרו. ועם כל זה יש מהם שטעמם נגלה לבעלי העינים ונאות. ואני כבר הקדמתי לך למעלה כי סבת רוב ספורי התורה לתועלות ידועות, ומהם שיזכור ענין מפני שאנו צריכים לו במקום אחר לידע ממנו ענין יחייב הרחקה מן ההרחקות או יחייב עשית ענין מן הענינים, כספור ענין לוט עם בנותיו, להרחיק שחית היין הרבה מי שמכיר בטבעו שתכלול דעתו זו עד שיסתכר, כי הנה שחיתו סבבה הקלקלה הזאת ללוט, עם היות כונת הזנות לנורף גדול לקיום העולם לפי דעתם. ומפני שלא ראתה התורה למנוע שחית היין ולא יוכל לתת שעור לשחיתו עד שתמיר התורה בדרך משל שחית הרביעית ותאסור יותר משחית הרביעית וכיוצא בזה, ספר הכתוב התקלות הנולדות ממנו לתועלת גדולה שיהא זהיר וזהר ממנו כל איש כפי אשר יכיר כל אחד בטבעו⁶⁵.

ויאמר צדקה וגו'. 70 ע"ע לעיל ח"ב סי' יב ובפי' הרמב"ן בראשית לח, ח. 71 דברים כא, יז. 72 בראשית כז. 73 בראשית רבה פרשה סז אות ב. 74 בראשית מח, ה ושם פסוק כב לפי' הרמב"ן. 75 צ"ל הוצרך. 76 דהיי"א ה, א. 77 במקרא, לבני יוסף. 78 נה, ב.

60 בראשית ט, כט. 61 נדצ"ל בארץ מועטת ט' מלכים ד'. 62 צ"ל לבאר. 63 חסר כאן, ציונו. 64 צ"ל הספורים. 65 עי' רלב"ג וירא שכי' כי התועלת מספור המעשה שאף שהמעשה היה מגונה עזר ה' לפי כוונתו הטובה. 66 רות ד, ה. 67 שם פסוק יז. 68 צ"ל אלא שהיה. 69 בראשית לח, כז. וצ"ל ויכר יהודה

עוד אמר המשוגע, שהתורה לא היתה לעולם ציד יהודי אלא ציד כהן שהוא הרב לא יעלה עליה זולתו, ונשאר זה יותר מאלף שנה והיה צלקול זה הזמן מהפסק דתם וכפירת מלכיהם ורועתם בעבודת הנלמים וצנות היכלות להם והריגת אנשי האמונה מהם והפסידם הנביאים והריגתם והאציד אותם מן הראשון ועד האחרון על עבודת הנלמים והנחת דת התורה מעולם, עד אשר לא נשאר להם נביא אלא אחד, ויש שאפילו אחד לא נשאר כישעיהו⁷⁹ ואליהו, זולתי מאשר לא יעבור שישאר עמו השארת דתו⁸⁰ ולא⁸¹ והם מודים שיורחו בן יאשיה בן אמן בן מנשה המלך המיוחס לדוד מחק כל שמותיו של האל ית' מן התורה⁸², ושהמלך אחרי אחיו יהויקים בן יאשיהו ושרף⁸³ התורה בכללה⁸⁴ ושהוא⁸⁵ על הכלל עד שהחזירה להם אחר הכרת ממשלתם לזמן מרובה איש מן הסופרים נקרא עזרא, כמו זה לא יחזק בשאריותה⁸⁶ לעולם. ואם אמרו שכבר היה הקלקול⁸⁷ אלה העניינים נביא ושלית יבטיח בהם הפסק התורה בקבלתם⁸⁸, אמור להם שאין כל נביא שיצא קורא עלוי ספר מי שהקדימו, כמו שלא יצא מר"ע קריאת עלוי נבואת אברהם יצחק ויעקב ויוסף ונת, ואין ספק בהכרת שאלו הנביאים הגיע אליהם דבור וזווי לא בא למשה ע"ה צביאור כלל, וזוה לא תתחייב צדעת שיצאו נביאי ישראל בקריאת תורת מר"ע. אלו דבריו.

להיות כל כוהני אומה מן האומות יודעים כל ספרי הדת והאמונה, רק הזקנים והחכמים ומציני המדע שוקדי הספרים ומלמדים ומוכיחים צדרכי הספרים שאר העם. ואין אומרים בכמות זה שיחשבו⁹² החכמים שזהם ואם הם רצים ששצשו את הדת. ועוד כי אי אפשר⁹³ שיתן משה ספר לכל אחד ואחד, אלא נתן אחד לכהנים ולזקנים היודעים ספר ומנהיגי כל העם, ועוד נתן אחד לצני לוי לשום אותו מנצח הארון להיות המנצח ידועות כמו שאכתוב, ואחר כך בא כל אחד ואחד כפי רצונו וכתב לעצמו וקורא בו ומלמד לצניו כמו שכתוב⁹⁴ ושננתם לצניך ודברת צם. וכל מלך חייב לכתוב לעצמו, שכן כתוב⁹⁵ וכתב לו את משנה התורה הזאת והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ועוד תדע שבכלל ישראל כתוב⁹⁶, ולמדת⁹⁷ את בני ישראל שימה בפיהם, ולולי שהיה כתובה אלם, לא היו יכולים ללמוד אותם⁹⁸ ולזכור מה שצא בה בכלליה ופרטיה, כל שכן בהיותה כוללת רצוי המצוות ודקדוקיהם צפרטים וכללים הרבה מאד⁹⁹. וכתוב ביהושע שזוה השם אחרי מות משה עבד ה' ¹⁰⁰, ושם כתוב¹⁰¹ לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו וכו', הנה שזוהו השי"ת לכל יסור ספר התורה מפיו, וחזק הנוחה באמרו למען תשמור לעשות שאי אפשר לשמירה בלי ידיעת הספר ילמדו בו תמיד בלי הפסק.

ועוד יתבונן זה המשוגע, כי נטויוני אף לכתוב כל התורה על האצנים כדי שיעמדו אותן האצנים קיימות לעולם ללמוד מהם כל הצא ואפילו שאר העמים¹⁰², ונכתבה בשצעים לשון כרמוז במה שאמר צאר היטב¹⁰³, דכתיב¹⁰⁴ והקמות לך אצנים גדולות ושרת אותם בשיד וכתבת עליהם את כל דברי התורה הזאת¹⁰⁵, וכתב¹⁰⁵* וכתבת על האצנים את כל דברי התורה הזאת צאר היטב, וכן עשה יהושע, וכן כתוב שם¹⁰⁶ ויכתוב את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל. והנה שכתוב שם שכתבו לפני בני ישראל, ואם כדבריו לא כתבה רק לפני הלויים.

ואני אומר תחלת דברי פיהו סכלות, כי טעה במה שראה בתורה⁸⁹ ויהי ככלות משה לכתוב את כל דברי התורה על ספר עד תמם וינו משה את הלויים נושאי ארון צרית ה' לאמר לקוח את ספר התורה הזאת ושמתם אותו מנצח ארון צרית ה' והיה שם כך לעד, וחשב כי אלל הלויים לצד היתה התורה ולא אלל כל קהל עדת ישראל. ונשצש צוה שבוש רב, כי התורה נתונה היתה אלל כלם, כי כן כתוב⁹⁰ ויכתוב משה את ספר⁹¹ התורה הזאת ויתנה אל הכהנים צני לוי הנושאים את ארון צרית ה' ואל כל זקני ישראל, והם מורי התורה והם ילמדו ויורו לכלל העם. וכן הראוי לכלל כל התורות, שאי אפשר

94 דברים ו, ז. 95 שם יז, יח-יט. 96 שם לא, יט. 97 צ"ל ולמדה. 98 צ"ל אותה. 99 יל"ע למה לא כ' רבינו דברישא דקרא דכתבו לכם שמענו שמצוה על כל איש ישראל לכתבה, וכמו שאמרו סנהדרין כא, ב. ומשמע מזה שסבר רבינו שאינה מצוה חיובית. והטעם, שאין אלו אלא דברי ה' אל משה, ולא נאמר שם לאמר, אלא שמזה שאמר בלשון רבים כתבו לכם, שמענו שמצוה לכתוב, אך אינו בגדר חיוב. ומה שלא אמרו בסנהדרין שם שזהו החילוק שבין מלך להדיוט, שבמלך היא מצוה חיובית משא"כ בהדיוט, דאי גם בהדיוט מצוה לכתוב לעצמו ולא נתחדש במלך אלא החיוב, למה אמרו במלך שלא יתגאה כו', לא היה לתנא לומר אלא וחיוב לכתוב ס"ת, דמה שצריך לכתוב משל עצמו הוא גם בהדיוט, ולא נתיחד המלך אלא שאצלו הוא בתורת חיוב, וע"ז השיבו דתנא מיירי בס"ת שני שכולו מיוחד למלך. 100 ר"ל שהיה זה לאחר שנתן משה את התורה לכהנים. 101 יהושע א, ח. 102 סוטה לה, ב. היאך למדו אומות כו'. 103 שם לב, א. 104 דברים כז, ב. 105 שם פסוק ג. 105* שם פסוק ח. 106 יהושע ח, לב.

79 באליהו נאמר במלכים א יח, כב אני נותרתי נביא לה' לבדי. ובישעיה לא נזכר לפנינו אלא שאמרו ביבמות מט, ב דקטליה מנשה. 80 נדר"ל שמלבד שכבר אירע שלא נותר נביא ואף לא אחד, גם כאשר נותר נביא אחד, אי אפשר שתעמוד הדת עפ"י אחד. וראה הע' הבאה. 81 כאן היה חסרון בכתה"י. ואפשר שצ"ל ולא יתחזק בהעדאת אחד עליה, שכן ציטטו רבינו להלן ד"ה ומה שאמר שלא. 82 בילקו"ש דהי"ב כב אמרו כן באחזיהו, ובסנהדרין קג, ב אמרו כן במנשה, וביהואחז לא מצינו לפנינו. 83 צ"ל שרף. 84 בסנהדרין קג, ב אמרו באמון ששרף את התורה, ורש"י מלכים ב כב, ח כ' שאחז שרף את התורה. אבל ביהויקים לא נמצא אלא מש"א במו"ק כו, א שקדר כל אזכרות שבאיכה ושרפן באש. 85 כאן היה חסרון בכתה"י. ולפי מה שצטט רבינו להלן, נראה שצ"ל ושהוא אבדה מהן. 86 אצ"ל השארותה. ור"ל שאחר כל זה אין חזקה לתורה. 87 נדצ"ל ואם יאמרו שכבר היה בקלקול. 88 אצ"ל בקבלתו. 89 דברים לא, כד-כו, ויש כאן מעט שינויים מלשון הכתוב. 90 שם פסוק ט. 91 ת"ז אינה בכתוב. 92 אצ"ל שיחשדו. 93 ר"ל שאף שאי אפשר.

בפלא אין פלא כל מה שיראה בעיני ההמון ואפילו בעיני חכמיהם שהוא פלא, מפני שהחכמה אין לה שעור ולא הגיע אדם לתכליתה עד שידע באמת פלא אלהי רצוהו השי"ת, שדרכי הדברים הנראים שיוצאים מגדר הטבע רבים, מהם טבעיים בסבה שלמה נוהגת תמידית ומהם בתחבולה אנושית ומהם אחיות עינים ומהם על ידי שד ומהם בפלא מוחלט רצוהו הוא ית' וגזר עליו, על כן אין ראוי להשען על הפלא במצוות תורה מן התורות והאמונה. ואף אם היה נביא אמת, אפשר שנתקלקל ונשתבש באמונתו, שמקרי בני אדם רבים, וכמו שקרה לחנניה בן עוזר שהיה נביא אמת ונעשה נביא שקר¹¹⁹, ויתעה את העם בשבש דעתו ויאמר שהשי"ת נאווה ככה. ועל כן כשתצונן ותסתכל בדברי התורה וצמה שנוהגת בכלל נתינת המצוות, תראה שהקפיד הכתוב בזה הרבה.

ויש לך לדעת כי הוא ית' נתן תורה לבני נח והיתה כוללת מן העקרים שצעה לבד¹²⁰, ואחר כך חדש והוסיף לנו אנו קהל עדת ישראל תורה שלמה כוללת מן העקרים תר"ג¹²¹, ועליהם אין להוסיף עקר אחד לעולם ומהם אין לגרוע, ועל כן נקראת תורת ה' תמימה¹²², ולזה נכטוינו בביל תוסף ובל תגרע¹²³. והתצונן כי בשתי התורות האלו ר"ל תורת בני נח ותורת משה ע"ה, לא רצה השי"ת שיקבל אותם ממנו נביא ויקבלו אותם מן הנביא שאר העם. וזה לשתי פנות גדולות, האחד כדי שלא יוכל אחד ממנו שנתחייב באורה¹²⁴ בתורה להסתפק בקבלתה ולחשוש מי שקבלה שצדה מלצו או ששבש צם קצת, והוא שהיה מר"ע מוזכר¹²⁵ אותם תמיד, אמה הראית לדעת¹²⁶, מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ודבריו שמעת מתוך האש¹²⁷. והשניה כדי שלא יוכל לשבש דת ובאמונה לאחר זמן, ויטעון שהשם יתברך נתן עתה על ידו תורת כן וכן, כמו שנתן תורה ראשונה מתחלה על יד הנביא הפלוגי אשר קדמו. אלא קבץ כל הגמלאים באותו זמן ונתן את רוחו עליהם והתנבאו¹²⁸ וקבלוה מפי הגבורה, עד שלא יהרסנה שום אדם הבא אחר נתינת התורה, כי יש לנו עליו מן הטענה אם כן יגלה לנו עתה וישמיענו אותה דרך נבואה כמו שהראנו לפנינו בנתינת התורה הראשונה ונתגלה¹²⁹ לנו על הר סיני. הנה כתיב בזכרון נתינת התורה בסיני¹³⁰, ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם, הנה שמע העם מה שדבר עם משה. וכבר ידע כל בעל דעת שהשמיעה הזאת שמיעת השכל לא שמיעת החוש ר"ל הרגש באזן. וכן הראיה הנזכרת בענין המעמד הנכבד ההוא¹³¹ היה ראית השכל לא ראית חוש

רמזה שכתבה ונתנה ללוי, לשני כונות. האחת שאם ישתבש ספר מן הספרים באות או במלה, שיהא שם ספר התורה הזה מונח לעד להסיר מכשולי הטענות¹⁰⁷, בין שיקרה ככה וסבת¹⁰⁸ שבשי הסופרים בין שיקרה מסבת משבש מכון לך. והשני שיהא שם מונח לעד ציד הרבנים הלויים שהם מורי התורה והחקים שהם פרושים לעבודת השם באמרו¹⁰⁹ יורו משפטין ליעקב, ואם יעברו על התורה שיהא ספר התורה ציד הלויים להוכיח בהם את ישראל ולהראותם כי יחטאו ויענשו שכבר העיד בהם השי"ת בספרו המקודש הזה, וכן כתוב שם¹¹⁰ והיה שם כך לעד, כי¹¹¹ ידעתי כי אחרי מותי וכו'. ואם לאחר זמן חטאו קצת המלכים, לא היה זמן שלא היו בידי חכמיהם ונביאיהם הרבים אשר יהיו ביניהם ספרי התורה לאין מספר. ותלילה להיות כל ישראל נסמכים¹¹² בחטאת המלכים, כי לא קרו מוכיחים בהם ואנשי אמת עוזדים אלהים הרבה מאד, נראה¹¹³ בזמן אחאב ואיזבל אשתו שהיתה הורגת כל נביאי האמת הנחבאים אשר התביא עובדיה לבדו מהם¹¹⁴. ואם מחק אחד מן המלכים שמות מן התורה לא מחק את התורה. ואף אם בא למחוק את הכל ספק¹¹⁵ צידו, שאין זה ציד שום אדם בעולם שראו¹¹⁶ מלך, בלתי אם יסכימו עליו כל העם לא נשאר אחד בלתי הסכמה זו. ואפילו אם יסכימו כלם יהיה קרוב לגמגע שיוכלו למחוק את הכל. מלבד שכבר הצטיינו השי"ת¹¹⁷ כי לא תשכח מפי זרעו. ומה שאמר שאנו מודים ששרף יהויקים את התורה בכללה ושחצדה מידינו עד שהחזירה עזרא, שקר ענה בנו כי לא הודינו ולא נודה כי הפכו אנו אומרים. וכן האמת כי אפילו אות אחת מן התורה לא נשתכחה ולא תשתכח, עד שאר"ל עתידה התורה שתשתכח מישראל, והקשו והא כתיב כי לא תשכח מפי זרעו, והשיבו כי כן האמת אלא שעתידין ישראל שלא ימצאו הלכה רווחת במקום אחד, כמוזכר בשבת¹¹⁸. ואני עתיד בע"ה לכתוב עוד לאחר דברי אלה שאר מקראות וכן קצת מדברי רבותינו ו"ל יראה מפשוטיהן ענין שיוכל זה להשתבש צמה שאמר כמו שנשתבש בלקוח את ספר התורה ואפרש אותם בעזרת הצורא, ולא אאריך בזה כאן כדי שלא יתבלבל הענין שרציתי לדבר בו כאן.

רמזה שאמר שלא יתחזק בהעדאת עליו אחד, זה אמת ונכון כי כלל התורה והמצוות אין ראוי להשען בו על פי אחד ואפילו היה מוחזק אותו אחד וידוע בנביא. והטענה בזה, שדברי התורה הם דברים נעלמים נכחיים לא יתחלפו לעולם והם עקרים גדולים שהכל נבנה עליהם, ואם ישען אדם בהם על נביא אחד אולי האיש ההוא איננו נביא, ואפילו אם יפעל

119 סנהדרין ז, א. 120 שם נו, א. 121 מכות כג, ב. 122 תהלים יט, ח. 123 דברים ד, ב. 124 ת"ז צ"ת. 125 צ"ל מזהיר. 126 דברים ד, לה. 127 שם פסוק לו. 128 צ"ע תשובת רבינו ח"ד רלד שהאריך בענין נבואת העם בהר סיני. 129 צ"ל שנתגלה. 130 שמות יט, ט. 131 דברים ד, ט.

107 צ"ל הטעיות. 108 צ"ל מסבת. 109 צ"ל כאמרו, דברים לג, י. 110 שם לא, כו. 111 שם פסוק כט. וצ"ל כי ידעתי אחרי מותי כי כו. 112 צ"ל נסמכים. 113 צ"ל כנראה או וראה. 114 כאן היה חסרון בכה"י. ונראה שצ"ל מאה נביאים. מלכים א יח, יג. 115 צ"ל אין ספק. 116 צ"ל אף שיהא. 117 דברים לא, כא. 118 קלח, ב קלט, א.

העין. וראה בתורת בני נח מן הדקדוק בדבר זה, והוא כשנאמר השם יתברך שינא מן התיבה לא דבר רק עם נח לדוד, כאמרו¹³² ויאמר¹³³ אלהים אל נח לא מן התבה אחת וצניח ואשתך ונשי צניח אחת, וכשהגיע באתה פרשה אלל המצות שנוה אותם בהם כלל צניח עמו בדבור, כאמרו¹³⁴ ויאמר אלהים אל¹³⁵ נח ואת צניח ויאמר להם פרו ורבו וכו' כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה וכו' אך צמר צנפשו דמו לא תאכלו, וכלל כל הפרשה והצוי שנוה אותם. וזה מן הדקדוק הגדול שדקדק השם יתברך בנתינת התורה והמצות כמו שאמרו¹³⁶. ועל כן נותה התורה שלא לשמוע ושלל להאמין עוד לשום אדם ואפילו נתן אות או מופת לבטל או לחדש מעתה דבר בכלל התורה, כי זה ראינו צעיינו ושז אץ לנו להשען בהפכו על שום נביא ואף אם נתן אות או מופת, וזה מבואר בפרשה שצאה בתורה¹³⁷.

אבל מה שאמר המשנש, שלא קרא משה עליו נבואת אברהם ויעקב ונח ואם¹³⁸ אפשר שלא הגיע להם דבור או צווי, טעה בזה כי הנזכרים לא היו נביאים משתלחים כי משה רבינו ע"ה היה לנביאים השלוחים¹³⁹. ומה שנוה השם יתברך לאברהם¹⁴⁰ המול ימול יליד ביתך ומקנת כסף, לא להם היתה הצואה אלא לאברהם ועליו היה החיוב למולם. והדין כן, שאלו לא קבל עליו מקנת כסף לימול אינו רשאי לכופו, אלא שמתגלגל עמו י"צ חדש ואם לא רצה מוכרו כמוזכר ביצמות¹⁴¹. גם מה שאמר שלא קרא משה מה שנצטוו צו מי שקדמוהו, טעה בזה, שהרי כתב מר"ע מה שנוה השי"ת לאדם הראשון באמרו¹⁴² ויאו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו וכלל הענין, וכל שכן לדעתנו שזה רומז לכלל ז' מצות בני נח¹⁴³. וכן נואת התורה לנח¹⁴⁴, ונאות נח וצניח במצות פרו ורבו¹⁴⁵, ומניעת אך צמר צנפשו דמו לא תאכלו¹⁴⁶ שכולל מן הצואה פרטים בצצר מן החי וצמר מן החי, ומניעת הרציחה כאמרו¹⁴⁷ אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, שהנרכו אל אותה צואה עכשיו לפי שהיה באפשר להשתמש הדעת בהתרתו. וזה מפני שמנע השם יתברך אדם וכל דורותיו עד יציאת נח מן התיבה לבצתי אכול אחד מצעלי חיים ולא הותרו רק באכילת העשבים והפירות, באמרו¹⁴⁸ הנה נתתי לכם את כל עץ זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר צו פרי עץ וכו', וזה מפני חטאו שחטא, לפי שהוא הגביר על עצמו חלקו

העפרי על חלקו השכלי וצמר להיותו שזה מתדמה לשאר בעלי חיים אחר שהיה אדון עליהם ומוצדל מהם, על כן הגיעו מן העונש מה שצמר והמשיך לעצמו להיות גם בהמות שוות לו ויאסר באכילתן ורציחתן כרציחת נפש אחד ממין האנושי¹⁴⁹, וולתי אם ישחוט ויעלה אותם ריח נחוח להשם יתברך, שחלק גבוה לא נאסר, והוא שהקריב הכל מצורות נאנו¹⁵⁰, וכן אדם הראשון כדעת רז"ל¹⁵¹ צוטיטצ לה' משור פר וכו'. ועתה כשטק המצול את הכל נתכפר העון ההוא להמיר להם החלק הזה מן העונש ר"ל חלק מניעת אכילת הצמר, כאמרו¹⁵² כירק עשב נתתי לכם את כל, רוצה צו אף על פי שלא התרתי לאדם ולדורותיו רק העשבים. אולי יצא¹⁵³ שיותר להם אכילת כל מיני בעלי חיים ואפילו המין האנושי, ועל כן הנריך השי"ת להוציא מכלל ההתר ההוא שפיכת דם נפש האדם.

ויראה לי לפי הפשט מהמקראות, שעל הסדר הזה היה הענין בצנשי המדבר על חטאתם אשר עשו את העגל, כי לולי הפעל הנפסד ההוא היו קרובים למלאכים, ואחרי החטא נגזרה עליהם המיתה ומניעת צמר התאווה כאשר יראה מפשוטי המקראות, והוא דעת ר' ישמעאל בראשון של חולין¹⁵⁴, ובלבד בכל הראוין להקרב קרבן. הנה שחטאו בצב¹⁵⁵ או קרוב לחטאו ונענשו בקרוב לעונשו, והוא אמרו¹⁵⁶ אני אמרתי אלהים אתם וצני עליון כלכם אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו, ומנע מהם צמר תאווה, ושם עליהם שופך דם הראוי ליקרב אם ישפכו שלא בהקרבה כשופך דם האדם, והוא אמרו¹⁵⁷ ואל פתח אהל מועד לא הציאו להקריב קרבן לה' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך. והסתכל בכלל הענין, אחר שאמר דם יחשב לאיש ההוא חזר ואמר דם שפך, לכוונה הזאת שאמרתי ולומר אחר שנאסר להם חזר שפיכת דמו כשפיכת דם שזה וזו¹⁵⁸ נאסר על הצד הזה.

ועתה יצאו קצת מה מגדר עקר דברינו צו לפי שהמשיכו צו הענין, ונשוב אל מה שהיתה הכונה לדבר צו. והוא מה שנצטוו צו אברהם ע"ה קרא משה ע"ה והוא ענין המילה, וכן ענין אסור גיד הנשה לבני יעקב¹⁵⁹ כדעת האומרים שאף בני נח נצטוו צו¹⁶⁰, כפשטו של מקרא. ומה שכתוב¹⁵⁹ על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, כדעת הכל אינה הודעה אלא מניעה, כענין לא תאכלו כל נבלה¹⁶¹, כל נפש מכס לא תאכל דם¹⁶². וכן הצואה שנצטוו יצחק לבצתי צאת חוצה לארץ,

לאדם בשר, ולד"ר ל"ק דהתם היה קודם החטא. ושם מתחילה לא הותרו לו מפני קיום המין, ולאחר מכן שנתברר לא הותרו לו מחמת החטא, ולפ"ז אין המקרא מאוחר. 150 שם ד, ד. 151 ע"ז ח, א. 152 בראשית ט, ג. 153 נדצ"ל אולי יהא בדעתם. 154 טז, ב, יז, א. 155 צ"ל כאב, ור"ל אדה"ר. וראה רש"י סנהדרין לח, ב ד"ה צדוקי היה. 156 תהלים פב, ו-ז וכדרך שאמרו בע"ז ה, א. 157 ויקרא יז, ד. ועי' ח"י רבינו חולין טז, ב שפי' דלר' ישמעאל בשר תאווה בכלל המקרא הזה. 158 צ"ל שזה שזה, או שזה וזה, ועי' ספורנו ויקרא שם. 159 בראשית לב, לג. 160 ר' יהודה. חולין ק, ב. 161 דברים יד, כא. 162 ויקרא יז, יב.

132 בראשית ח, טו-טז. 133 במקרא, וידבר. 134 שם ט, א והלאה. 135 במקרא, ויברך אלקים את. 136 צ"ל שאמרנו. 137 דברים יג, ב-ו. 138 צ"ל ואי. 139 כאן היה חסרון בכתה"י ונדצ"ל לראש. 140 בראשית יז, יג. 141 מח, ב. ועי' בח"י רבינו שם שהסכים עם הסוברים שאין רשאי לכפותו למול. 142 בראשית ב, טז-יז. 143 סנהדרין נו, ב. 144 בראשית ו, יג ז, א ח, טו. 145 שם ט, א. 146 שם פסוק ד. 147 שם פסוק ה. 148 שם א, כט. וצ"ל את כל עשב. 149 ואע"פ שקדם מקרא של הנה נתתי לכם לחטא, מאוחר הוא לו בזמן. אבל ק' דבסנהדרין נט, ב הקשו מהא דמלאכי השרת היו צולין

ועורא קדש ענמו ללמדס התורה ופירושה, אף על פי שהיו שם גם חכמים אחרים וגם נביאים, כמו שתמצא שם בספר עורא שחגי זכריה נצאו להם ועל פיהם יסדו את הצית ונודרו ושללוה כאמרו¹⁷⁹ ואתנני חגי נביאה וזכריה בן עדוא נביאה על יהודאי, ועם כל זה לא הכין לבצו אחד מהם להרגילם וללמדם ולדרוש להם כעורא, ומפיו למדוה שהיה להם למורה ומרגיל ודורש להם עד שלא נשתכח מהם דקדוק מדקדוקי התורה, כאמרו¹⁸⁰ כי עורא הכין לבצו לדרוש בתורת אלהים וכו'. ומפני שהיה הוא סבה לבזל תשכח מן העולם ולולי הוא היתה התורה משתנית¹⁸¹ לפי מעוט יודעיה ומלמדיה ודורשיה, אמר שהיתה שם שכחה והוא יסדה, והוא אמרו ויסדה שעשה לה יסודות כדי שלא תשתכח.

חזרה ונשתכחה צימי הלל, ולא שנשתכחה שהרי צימים שעלה הלל לארץ ישראל היו שם בני צמירא שהיו חכמים מופלאים ונוהגים נשיאותם בארץ באותו עת כמוזכר במסכת פסח שני¹⁸², ושמעיה ואבטליון שהיו חכמים גדולים ורבותיו של הלל. אלא כוונת המאמר כמו שאמרתי, כי כשעלה הלל מבבל הוצרכה להם הלכות פסח אם דוחה את השבת אם לא, ודרשו קל וחומר ונפרך, ושאלו את הלל ודרש להם מפי שמעיה¹⁸³ צמועדו ואפילו בשבת, מפני שלא ידעו לדרוש חכמי ארץ ישראל שהיו שם מה שנרמז להם מסיני ושקבלו דור אחר דור עד משה דדחיית הפסח את השבת מצמועדו, הרי נחשב להם כאלו נשתכחה מהם את התורה שכלה קשר אחד כמו שאמרתי. ומאמרם גם כן צ"ל חייא וצניו, יש לך לדעת ולהתבונן כי רבינו הקדוש שהיה רבו של ר' חייא עד שאמרו¹⁸⁴ אם ר' לא שנאה ר' חייא מנא ליה, והיו צימי ר' חייא כמה גדולים מופלאים כר' ישמעאל בר יוסי ור' הושעיא ולוי ובר קפרא ור' שמעון בנו של רבינו הקדוש ור' חנינא וחולתם קהל גדול מופלא ממוצא חכמי ישראל, ור' חייא נפטר צימי ר' הקדוש כמוזכר בכתבות¹⁸⁵. ואני תמה האין אמרו שנשתכחה ושהוא החזירה. אלא שנתפזרו קצת מעמנו בערי הפרזי שלא היה שם בית ועד לחכמים, ומן הידוע שבמקומות שישארו צלי מלמד תשתכח התורה מהם, ור' חייא וצניו נתנו דעתם לחזור באותן המקומות לקיים התורה צידם. ובאמת היתה התורה משתכחת באותן המקומות אם לא יסדוה צימיהם בשקידת ר' חייא וצניו. וזהו שאמרו צמיעא צפרק השוכר את הפועלים¹⁸⁶ כי הווי מינצי ר' חייא ור' חנינא אמר ליה ר' חנינא¹⁸⁷ צהדי דידיה קא מינצת דאנא הוא דעבדי דלא תשתכח תורה דשדינא כיננא ומגדלנא עשבי¹⁸⁸ וציידנא טביי ומאכילנא צשריהו לינמי

באמרו¹⁶³ אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אומר אליך, וכדעת רבי¹⁶⁴ ז"ל שהיה עולה תמימה ואסור לנאת כאסור ינאת קדשים חוץ למקומם, וארץ ישראל כולה היתה עקידת¹⁶⁵ ינחק אצינו ע"ה. וכן הנביאים היו מזכירים לישראל את תורת משה ומוכיחים אותם בה, כאמרו מי שהיה סוף דברי הנביאים¹⁶⁶ זכרו תורת משה עבדי וגו', וכן ענין שלוח העבדים¹⁶⁷.

ועתה אשוב לבאר מה שיוכל להסתפק בו אחד ממשוובשי הדעת, שהתורה נשתכחה מישראל או שנאצדו ספרי תורה באחד מהזמנים עד שלא ימצא ספר ציד אדם כי אם במקרה או שיקבלוה מפי אחד מן החכמים. והוא שאמרו ז"ל במסכת סוכה פ"ק¹⁶⁸, אמר ריש לקיש הריני כפרת ר' חייא וצניו בתחלה כשנשתכחה תורה מישראל ועלה עורא ויסדה חזרה ונשתכחה ועלה הלל הצבלי ויסדה חזרה ונשתכחה ועלו ר' חייא וצניו ויסדוה, דברים אלו יראה מפשוטן כדברי הטוען שנשתכחה לולי אחד מהיחידים המוזכרים שהחזירוה, והאמננו אנו מידיהם וקבלוה¹⁶⁹. וזה שבוש ממי שלא ידע סבת המאמר ולא הבין מה הביא ז"ל לתלות השכחה באותן הזמנים וחזרתם על ידי היחידים האלה. ואני אגלה לך הכוונה עד שתצברו¹⁷⁰ צלי שום ספק. וכבר כתבתי למעלה מאמרם ז"ל בשבת¹⁷¹ צמה שאמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל והקשו עליה והא כתיב כי לא תשכח מפי זרעו, וכן אתה רואה בעיניך שהיו צבצב כמה חכמים וכמה נביאים מלבד עורא, כדניאל וציריו ומרדכי וורוצבל, וגם חגי זכריה ומלאכי שהיו נביאי אמת לא יכחיש נבואתם אחד מצעלי הדתות, וכן היו בתוכם קהל גדול מחכמים גדולים שהיו יודעים את התורה כלה¹⁷², ואם כן מה ראו לומר שנשתכחה ותלו חזרתה בעורא לבדו. אלא דע כי תורתנו הקדושה נקראת¹⁷³ תורת ה' תמימה, ואין התמים חסר ויתר כלל, ועל כן נצטוונו בה צבל תוסיף וצל תגרע, ולא נפל צכללה אות א' אפילו¹⁷⁴ דרך מקרה אלא צכוונה ולצורך עד שדקדקה אף צמלא וחסר כי היא תגיד ותרמזו, וכן יאות לתורת אמת נחונה מפי הש"ת על יד נביאו צחירו נאמן ציתו לעמו ישראל. ואם כן אם תשתכח אפילו אחד מפרטי דקדוקי מצותיה הרי היא כאלו נשתכחה כלה, שהיא קשר אחד וכל מצותיה כלליה ופרטיה ודקדוקיה נתנו מדעה אחת ומרועה אחד. וצימי עורא כשעלו מקצת השבי מצבל, נשארו שם כל החכמים והטובים שבעם וכמו שאמרו¹⁷⁵ לא עלה עורא מצבל עד שעשאה כסלת נקיה. גם צני לוי שהיו מורים את התורה, נאמרו¹⁷⁶ עליהם יורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל, לא עלה אחד מהם מתחלה, כאמרו¹⁷⁷ וצני¹⁷⁸ לוי לא מצאתי שם,

ומבני. 179 שם ה, א. 180 שם ז, י. 181 צ"ל משתכחת. 182 פסחים סו, א. 183 חסר, ואבטליון. 184 יבמות מג, א. 185 קג, ב. ואמנם להאבע"א שם רבי נפטר בימי ר' חייא. 186 פה, ב. 187 צ"ל חייא. או שחסר כאן, בהדי דידי קא מינצת ח"ו אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי א"ל ר' חייא. 188 צ"ל נשבי.

163 בראשית כו, ב. 164 צ"ל רבותינו. ב"ר פס"ד אות ג. 165 אצ"ל מקום עקידת. 166 מלאכי ג, כב. 167 ירמיה לד. 168 כ, א. 169 צ"ל וקבלנוה. 170 צ"ל שתתברר. 171 קלח, ב. 172 סנהדרין לח, א החרש והמסגר כו'. 173 תהלים יט, ח. 174 צ"ל אפילו אות אחת. 175 קידושין סט, ב. 176 צ"ל ונאמר. דברים לג, י. 177 עורא ח, טו. 178 צ"ל

ומאריכנא מגלתא וכתיבנא חמשה חומשי תורה לחמשה יוקי וסליקנא למתא דלית בה מקרי דרדקי ומקרינא חמשה יוקי בחמשה חומשי תורה ומתנינא שתא יוקי בשתא סדרי ואמרי להו עד דהדרנא אחינא אקרו ואתנו אהדדי ועבדי לה לתורה שלא תשתכח מישראל. ובניו גם כן אחזו דרך הזה כמו שאמרו בגדה פ' המפלת¹⁸⁹, בני ר' חייא נפקו לקרייתא כי אתו אמר להון אציהון כלום בא מעשה לידכם וכו' כדאיתא התם. וזו היא כוונת המאמר ההוא לא זולת זה.

ועתה אבאר קצת מקראים באו צנזיאים ועזרא יראה מפשוטיהם מה שטוען עלינו זה שנאבד ספר תורת משה ע"ה, שלא נמצא ספר זיד אחד מהם עד שמנא חלקיה הכהן ספר אחד בצית המקדש ושלחו ליאשיהו המלך ונתחדשו במה שכתוב בו מן המנאות והאזהרות כאלו לא ידעום כלל, והוא שכתוב בד"ה¹⁹⁰ ובהוציאו¹⁹¹ את הכסף המוצא בית ה' מנא חלקיה הכהן את ספר תורת ה' זיד משה ויען חלקיה ויאמר אל שפן הסופר ספר התורה מנאית בצית ה' ויתן חלקיהו את הספר אל שפן ויצא שפן את הספר אל המלך וכו' ויגד שפן הסופר את המלך¹⁹² לאמר ספר נתן לי חלקיהו הכהן ויקרא בו שפן לפני המלך ויהי כשמוע המלך את דברי התורה ויקרע את בגדיו. ואקדים לך הקדמה, כי באמת יש לכל בעל שכל לשאול למה היתה המהרה אשר חרד עתה יאשיהו על דברי הספר הזה, וכאלו לא ידע עד עתה המתחייב עליו בעבודה בעשיית המצוות ומן האזהרות ושידע שחטאו המלכים אשר קדמוהו בעשותם התועבות ההם, והלא הוא בעודנו נער החל לדרוש לאלהי דוד אביו ככתוב בדברי הימים¹⁹³ ובשמונה שנים למלכו והוא עודנו נער וכו' ובשמים עשרה שנה החל לטוהר את יהודה וירושלם מן הבמות והאשרים והמסכות ועצמות הכהנים שרף באש על מוצבותם ויטהר את יהודה וירושלם. אם כן באמת היה יודע שאסרה תורה כן ואצותיו שעשו כן נתכה בהם חמת ה', ואם לא היה זידו ספר התורה האין ידע ואין תחנן אליו עבדות השם יתברך על דרך האמת. גם נביאים היו צימי אצותיו וצימיו לא סרו מעולם מהוכיח אותם ומהודיעם דברי תורת משה, ואין עמדו כל כך שנים שלא נמצא ספר תורה זיד אדם, והוא מחויב היה לכתוב לעצמו ספר תורה כמו שכתוב¹⁹⁴ וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ועוד כי באמת למן היום הראשון אשר נתן המלך אל לבו לדרוש לאלהי אמת, נתחזקו נביאי האמת ועובדי השי"ת להחזיק בדת להורות את

העם, והספר הזה לא נמצא עד שנת שמונה¹⁹⁵ למלכו, ואם כן לא נמצאת תורת משה זידם כל אותם עשר שנים אף על פי שנתחזק יאשיהו בדרכי השם יתברך וכל עובדי השם עמו, וזו דבר שאין השכל מקבלו כלל. אלא שמנא את הספר בצית ה' במקום שלא ידעוהו ולא מנאיוהו עד עתה, ונכר בו כי הוא נשאר שם מקדש מימות המלכים הראשונים, ואף על פי שמנשה ואמון בטלו עבודת השם עד שהכניסו פסל הסמל בצית האלהים¹⁹⁶, ואלו מנאיוהו הוציאוהו משם. ועתה נתגלה להם ולא נתגלה להם עד עתה, ויודעים היו באמת כי כל ענייניהם והקורות אותם לא היו להם דרך מקרה רק בסבות אלהיות ליסרם ולהוכיחם ולהודיעם ית' כי עיניו פקוחות על דרכיהם, וידעו באמת כי נהיה זה בצבה מכוונת כדי שיתבוננו בו צינה. ושמא מנאיוהו נגלל¹⁹⁷ על פרשת התוכחות והיעודים שייעד השם יתברך את ישראל ואת מלכיהם בעצמם על דברי התורה הזאת, בפרשת¹⁹⁸ יולך ה' אותך ואת מלךך אשר תקים עליך¹⁹⁹ וכיוצא בזה מן היעודים בתורה, וידע מזה שחטאו ושישיגם מן העונש מה שכתוב בספר ההוא, והוא אמרו²⁰⁰ ויקרא בו שפן לפני המלך ויהי כשמוע המלך את דברי התורה ויקרע את בגדיו ויצו המלך את חלקיהו וכו' לכו דרשו את ה' בעדי ובעד הנשאר בישראל וביהודה על דברי הספר אשר נמצא כי גדולה חמת ה' אשר נתכה בנו אשר²⁰¹ לא שמרו אצותינו את דבר ה' לעשות ככל הכתוב בו²⁰² על הספר הזה, הנה שאמר שעל דברי הספר הנמצא ידע כי נתכה החמה על אשר לא שמרו האצות את התורה, ואם לא שהתבוננו מן הספר בעצמו שמנאיו, לא היה אומר על דברי הספר אשר נמצא כי גדולה חמת ה', רק היה אומר דרשו את ה' בעדי ובעד הנשאר בישראל וביהודה כי גדולה חמת ה' על אשר לא שמרו אצותינו את דברי ה' לעשות ככל הכתוב בספר הזה. ועוד כי באמת²⁰³ נתחדש לו עתה שחטאו האצות על מה שקדם להם, ומה ראו עכשיו להתבונן ממנו כי גדולה החמה אשר נתכה ולא נתבונן אליו עד שמנא הספר ההוא.

עוד הכתוב בספר עזרא²⁰⁴ ביום ההוא נקרא בספר²⁰⁵ באזני העם ונמצא כתוב בו אשר לא יצא עמומי ומואצי בקהל ה' עד עולם כי לא קדמו ישראל²⁰⁶ בלחם וצמים וגו' ויהי כשמעם את התורה ויבדילו כל ערב מישראל. גם שם כתוב²⁰⁷ וימנא²⁰⁸ כתוב בתורה אשר צוה ה' זיד משה אשר ישבו בני ישראל בסכות בחג בחדש השביעי אשר²⁰⁹ ישמיעו ויעבירו קול גדול²¹⁰ בכל עריהם ובירושלם לאמר לאו ההרה²¹¹ והציאו עלי

שהיה נגלל במקום זה. 198 נדצ"ל כפרשת. 199 דברים כח, לו. 200 דברי הימים ב לד, יח-כא. 201 במקרא, על אשר. 202 ת"ז אינה במקרא. 203 אצ"ל מה. 204 נחמיה יג, א-ג. 205 במקרא, בספר משה. 206 במקרא, את בני ישראל. 207 נחמיה ח יד-טו. 208 במקרא, וימצאו. 209 במקרא, ואשר. 210 ת"ז ליתא במקרא. 211 במקרא, ההר.

189 כד, א. 190 דהיי"ב לד, יד-יט. 191 במקרא, ובהוציאם. 192 במקרא, למלך. 193 דהיי"ב לד, ג-ה. 194 דברים יז, יח-יט. 195 צ"ל שמנה עשרה. דהיי"ב לד, ח. 196 דברי הימים ב לג, ז. 197 הרד"ק מלכים ב כב, יא כ' שכן אמרו. ובס' העיקרים כ' שכ"ה בירושלמי, ולא נמצא לפנינו. ובבבלי יומא נב, ב ובירושלמי שקלים פ"ר ה"א אמרו שגנו הארון לפי שראה שכתוב יולך ה' וגו', אך לא נזכר שם

השלמה בהצטת ראשונה, חייבו מעוט הצנתו שירד לעמקה ועמד על תכליתה, ואלו ראה זה המשוגע מאורות מימיו היה רואה שתשובותיו אלו כסלות מורות על חולי המוח בלי ספק. והעניי איננו יודע כי התורה האמיתית יש לה על כל פנים תכליות שלשה, האחד זמן והשני מקום והשלישי כלים. ולא תורתנו הקדושה השלמה המחויבת מן החכמה העליונה לעיניים מכוונים אלהיים בלבד היא צנויה על השלש האלה, אלא אף הדתות כגון בכללן וגם הנמוסים והנהגות המדיניות אי אפשר להם בלתי זה, וזה מושכל ראשון. וראה שנותה התורה שלא לעשות מלאכה ביום השבת וחיוב העושה סקילה, וכן חיוב האוכל חמץ בפסח כרת, וחיוב ישיבת הסכה בחדש השביעי, הנשוא אהנו ונחייב מזה שהמלאכה מנועה ונתאצת²²⁰ אלל הבורא וכן אכילת חמץ וכן ישיבת הבתים, והנבחר אללו ית' המנוחה והצטלה ואכילת המנה וישיבת הסוכות, וכמו שיבחר לעולם הנזכרים והאסור והמניעה בנבלה ושרצים וכיוצא בהם. זה שגוען, שלא נותה התורה במניעת המלאכה אלא בזמנים ידועים כדי שזכור מה שקרה ונתחדש באותן הזמנים, כאמרו²²¹ למען תזכור את יום נאחך מארץ מצרים, ואמר²²² למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, ואמר בשבת²²³ ששת ימים תעבוד וגו' על כן נזך לעשות את יום השבת, וזה כולל חלק גדול ממנוות התורה, והוא תכלית הזמן. והמקום, הנה נותה התורה בעשיית הקרצנות, אם כן יחייבו זה להעלות בכל מקום ונאמר שהמעשה נבחר אללו ית' ובאיוה מקום שיקרה, וזה מן השקר, שלא נזה לעבוד לפניו בעבודה זו רק בארצנו הקדושה ובחלק ידוע מן הארץ ומנע שאר המקומות, כאמרו²²⁴ השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך²²⁵ וגו', הנה שיעד לנו מקום ידוע מחלקי הארץ ומנע ממנו שאר המקומות. והחלק הזה כולל מנוות רבות, הקרצנות והמעשרות ואחרות רבות, וזה תכלית המקום. והכלים, שהוא ית' נזה שנעשה לו משכן ושילבש הכהן המשמש לפניו בגדים ושישחוט לפניו מצעלי חיים במזבח, אם כן נבא ונאמר שהבנינים אללו נבחרים מאיוה בנין שיהי' ונבנה מזבח מאיוה דבר שנראה ושנעמיד לפניו כלים נאים כמנורות וכיוצא באלו ושילבש העובד לפניו בגדים נאים חיוה בגד שיהיה נאה ומשובת, וכן יעמד²²⁶ לפניו בשחיטת צעלי חיים חיוה שיהיה שמן וטוב ואיל וצבי ויחמור וצרצורים אבוסים, וכן נעבוד לפניו על יד איש נכבד כהן גדול וכל שכן שכתב²²⁷ העבודה נבחרת מגדולי העם כמלך וכשרים. זה מן השקר, שלא נותה התורה אלא בלבישת בגדים ידועים, וכן הבנין בנין ידוע, והכלים שנכנים שם כלים ידועים לא זולתם, ושלא ישמש לפניו אלא

זית וגו'. הנה שפשוטי הכתובים האלה מורים שלא ידעו מנוות הסכה ולא מניעת עמוני ומואבי. ואין הדבר כן, רק מן הידוע כי אי אפשר לעם אחד להיות כלו הולך על דרך התורה בעשיית כל המנוות ובמניעת כל מה שבאה עליו האזהרה בתורה עד שלא ימנע בהם יונא מגדר התורה, אלא יש עובר מדעת אנסתו תאותו, ויש שוגג לא ידע ולא התבונן, וכל שכן עם שגלו ונתפזרו אנה ואנה בגלותם ומנאו מן הצרות מה שמנאו. וכשמעם את דברי התורה, יזכור מה²¹² שלא זכר וישוב, ומי שעבר מדעת יתן על לבו ויתחרט, ועל כן באה האזהרה בתורה²¹³ להקהיל את העם האנשים והנשים והטף בשנת השמיטה ולקרא באזניהם את דברי התורה, ונתנה זו התורה טעם למען ישמעו ויראו. וכן כשקרא להם עזרא בספר התורה ראו מה שנכטווה, ומי שלא שמע התבונן, ומי שידע ועבר מדעתו, חרדו כלם חרדה גדולה על זאת כשמעו את דברי התורה, מדרכס²¹⁴ והוציא מי שהושיב הנשים הנכריות והבדילו מי שנתערב בהם מן העמונים ומן המואבים, וכן בעשיית הסוכה. ואף בימי הנביאים לא היו כלם עושים סכות, או שלא היתה להם הכנה, או שעברו מקצתם, ועתה עשו כלם לא ינא מן הגדר הזה אחד מהם, והוא אמרו²¹⁵ ויעש כל קהל²¹⁶ השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי יהושע²¹⁷ בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד. ומן הידוע כי בימי יהושע ודוד ושלמה עשו סכות בני ישראל, אלא שלא עשו כלם כמו שאמרתי.

עוד אמר המשוגע הזה, כל היהודים מודים שאינם על התורה, שהתפלות אשר יחייבום עתה לא היו מחויבים בהם בימי ממשלתם משליחות משה עד הכרת ממשלתם, ושהיתה דתם המחויבת להם מאז הקרצנות והמעשרות אל בני לוי, והם עתה על חלוק זה כלו, ועל הדת יודו שהיא מחוברת ממחבריהם וראשיהם. ואמר עוד, ואם יאמרו שאלו הדתות אמנם יתחייבו לנו בזמן היותנו בארץ הקדושה, כבר הודו שתורת משה אמנם יחייבם אז ולא יחייבם עתה, ויעזור זה שהם היו בימי היות משה ע"ה לפניהם חי²¹⁸ ולא נמולו לעולם עד שנכנסו לארץ הקדושה ואז מל אותם יהושע בחרבות הצרים²¹⁹. וזה אשר רצינו בהם תחת היגיעה והוא נפילת דתם וחיוב הנחת המעשה. כל אלו דברי המשוגע.

והמשוגע הזה תאלמנה שפתיו ושפתי כל הזונים אחריו ושגענותיו, שדבר שלא בהשגחה כלל בשאט בנפש על תורת השי"ת נתנה על יד נביאו נביא מפורסם נאמן מוסכם בהסכמת הכל, כדבר על תורת תענועים כתבם להם נביאם המתעתע. והמשוגע הזה אם ראה רמיזה אחת בתורתנו

טז, ג. 222 ויקרא כג, מג. 223 דברים ה, יג-טו. 224 שם יב, יג. 225 במקרא, במקום אשר יבחר ה'. 226 צ"ל נעבד. 227 צ"ל שתהיה.

212 צ"ל מי. 213 דברים לא, י-יג. 214 צ"ל ושבו מדרכס. 215 נחמיה ח, יז. 216 במקרא, ויעשו כל הקהל. 217 במקרא, ישוע. 218 חסר כאז, ערלים. 219 יהושע ה, 220 ונתעבת. 221 דברים

ועבודה הקדושה למקומה. יפול הוא וכל הטועים אחריו, אנא מנא הוא נפילת הדת בזה וההנחה על עשיית מצותיה.

עוד אמר המשוגע, והיהודים יודו על הדת שהיא מחוברת ממחבריהם וראשיהם. אלו דבריו. והכוונה לו בזה, שאינה מחויבת לנו מפי נביאנו המקודש משה רבנו ע"ה, רק דברים חזרו לנו חכמינו ומדעתם ר"ל המשנה והתלמוד. וזה שגוען ממנו ודבריו בזה כמי שלא למד ספר מעולם לא מספרי דת מן הדתות ולא מספרי מחבר בשום חכמה. והוא מן הידוע שהדברים הנכבדים על הספר כשיבא מאיש חכם, יהיה הספר ההוא יותר עמוק, וכל מה שיהיה בא מחכם יותר יהיו דבריו עמוקים וכוללים יותר מן הכוונות, לפי שהחכם עם היותו משתדל להבין למשתכל בספרו סובר שבאורו יספיק לכל, וכל שאינו חכם כל כך דבריו יותר פשוטים להבין, וזה נגלה מבואר. ועוד שהחכם לפי רוב חכמתו כולל כוונות רבות בדברים מועטים, ועל כן ספרי הנביאים עמוקים יותר וסובלים מן הפירושים הרבה. וכן יקרה בספרי הפלוסופים, שהספרים שחזרו הראשונים יתחבטו חכמי האחרונים להבין כוונת המחבר ופירושו. כל שכן ספר כולל מה שהוא ומה שהיה ועתיד להיות כתורתנו השלמה והתמימה שכוללת מן החכמה כל מה שהיה מן הצריחה הראשונה עד תכלית כל חכמה, ואפילו בא נביא מן הנביאים לכתוב צפרטי כל מה שתרמוזו זה לא יכל גליון, וכן בפירושי מצותיה. ועל כן אי אפשר אלא לקבל פירושה מפי הנביאים פעמים דרך כלל ופעמים דרך פרט שמסרו לחכמים מה שצא בתורה מן הרמזים, כי כל ספר שכולל מן העקרים הרבה צריך על כל פנים לרמוז במלותיו ובאותיותיו ובמוקדם ובמאוחר ובהקש ובגזרה שיהיו וזקל וחומר וכיוצא בזה הרבה. ועל זה מסר משה ליהושע והזקנים שהיו בדורו על פי הקב"ה, ויהושע מסר לנביאים ונביאים מסרו לאנשי כנסת הגדולה והם לתלמידיהם²³². ועד"ה אי אפשר שיהיה משמעות כל התורה כלה כלליה ופרטיה המסור בעל פה זכור לכל ישכח פרט מן הפרטים מכלל כל העם, גם כל העניינים המתחדשים אין להם תכלית ואי אפשר להיות דעת הכל שזה בזה. על כן יצטרך עכ"פ שיעמיד בעל הדת ית' עמוד אחד שיפנה כל ספק אליו וישען עליו, והוא שאמר שמשמעות הדברים ילך אחר החכמים שיהיו בכל זמן מהזמנים במקום הפלוני שמחברת החכמים מתקצרות לשם לשקוד תמיד על הדת ועל פירושה עם סיוע השי"ת שמאיר עיניהם ושכינתו עומדת ביניהם, או שיאמר שגוף אחר רוב המסכמים על דעת א', והוא אמרו בתורה²³³ כי יפלא ממך דבר בין דם לדם בין דין לדין בין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם, והכוונה לומר אחר שהוא משכן שמו שם בטוחים הם ממכשול הדעות המופסדות

אנשים ידועים מזרע מיוחד, ושלא נעבוד לפניו אלא בשחיטת בעלי חיים ידועים מן העוף ומן הבהמה, כמוזכר כל אחד מאלו בתורה. וזה יאות לדת אמת מכוונת רומזת עניינים רוחניים אלהיים, ושלא נפלו מצותיה וענייניה בדרך מקרה או לחפץ פשוט כאשר יקרה לדתות המדומות, ולא יסכל זה רק סכל ומי שאין מוח בקדקדו, ולא יפול זה בחלק החלוק והשנוי כלל.

ואם יטעון המשוגע הזה עלינו מנא המילה שהיא מצוה התלויה בגוף ולא נהגה במדבר עד שמל יהושע, גם זה ממייעוט ידיעתו בזה שנהגה התורה עם מקצליה. והוא שהתורה לא שנאה הגוף ולא רצתה לאדו ולא צותה מה שצותה אף במקום סכנת הגוף, וזלתי בשלש מצות ידועות שהם עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכת דמים²²⁸ מפני שעמודי התורה נכונים עליהם, אבל כל שאר הפקות מהנפש דוחה אותם. ומן הנד הזה נפטרו ממנה במדבר, לפי שלא היה להם זמן קבוע ידוע לחנותם ולמסעם והדרך סכנה לימול ואולי באולי שימולו יסעו ויסתכנו. וכענין הזה בא לרבותינו ז"ל מן הטענות במניעתם במילה כמוזכר ביצמות²²⁹. ואין בזה שנוי וחלוק דת כלל אלא הנהגה אחת בזה לכל המצות. הידין אדם לחלוק מי שמצער האש בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה להצילו ואף על פי שצותה התורה ואמרה²³⁰ לא תבשרו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. וכלל כל הדתות מוסכמות בדבר זה עד ששז להם כמושכל ראשון שאין לך דבר שהוא עומד בפני פקוד נפש וזלתי באותן שלוש שאמרנו לבד. ואין זה חלוק ושנוי, שהתורה כך אמרה, נהוג כן וכן והשמר מכן וכן ואם יהיה במניעתו פקוד נפש אל תנהוג כן, והוא אמרו²³¹ אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, נמנא שעקר הצווי על תנאי כן היה זה מבואר.

גם מה שאמר שהתפלות אשר יחייבנו אותם לא היינו מחויבים בהם בימי ממשלתנו וחשב זה לחלוק, גם זה שגוען ועוררן ממנו. היתכן אל הצריח ואל החולה או למי שמונותיו מצויות אצלו ומי שצריך למונות ואין לו וכן לבן חורין ולשבי תפלה אחת, זה החולה צריך להתפלל על הרפואה והצריח על התמדת הצריחות, והשבי שישב לארצו וכן חורין שלא יגלה, והעשיר שיתמיד על עשרו ועל מוונותיו והעני שיריות ויגיע למוונותיו. ואנו צהיתנו על אדמתנו והנהיגו אותנו מלכינו שופטינו ונביאינו היינו מתפללים על התמדת הענין, וכשגרם החטא וגליונו מארצנו אנו צריכין להתפלל להשיב שופטינו ויועצנו כבתחלה ושימלך הוא ית' עלינו כצראשונה ושלא יבעלנו אדונים זולתו ולהצמיח לנו צמח צדק את דוד מלכנו ולהשיב המקדש על מכונו ועמנו למעונו

228 סנהדרין עד, א. 229 עא, ב. 230 שמות לה, ג. 231 ויקרא יח, ה. סנהדרין שם. 232 אבות פ"א מ"א. 233 דברים יז, ח.

שהמקרים והמאורעות מסורות מאתו ית' שמו וההנלה בהשגחה ממנו ית' ואליו נשוע ונושעה, כי הוא המכאיב על החטא והיציאה מן העבודה והוא יחבש וירפא עם התשובה וההודאה אליו, וזה עמוד שהתורה נכונה עליו, ויאות לחכמים אלהי תורת אלהים ומכירים את צוראם כמותם להודו ולהתעורר על זה.

עוד אמר המשוגע, שהיהודים בטלו את העסק ולא ייחווהו באפשר, שאמרו שהשי"ת ישתנה אם יצו בדבר ואחר כך יחזור ממנו, ואם יהיה זה חזר האמת השקר והמנוה עצירה והעצירה מנוה. ואמר הוא, לא נדע להם טענה זולתה, והיא מהחלושות שיוכלו להיות ומהפסחות אשר לא תוכלנה לעמוד על רגלם, בעבור כי מי שסדר פעולות האל ית' כלם וכולל חכמותיו ומופתיו בזה העולם אמת בטול מאמרם, שהאל ית' יחיה ואחר ימית וימית ואחר יחיה ויסיר הממשלה מעם עו וישפילם אל עם מושפל ויחזק וירחם מי שירצה מתי שירצה מן הבריות הטובות והרעות ולא ישאל על מה שיפעל. אלו דבריו.

וזה ממה שאמרתי, כי צמט שהשגית על אמונת היהודים ומעט שידע מטענותיהם חשב שירד לעומק טענות האמת שיש לדת ולאמונה. והטענה שאמר משם היהודים מקצתה אמת ומקצתה שקר ולא כן דעת היהודים. והוא שאלו אמרנו שכל מה שיעשה השי"ת או רצו או צוה עליו אי אפשר שיעתק או יחלף, איננו כן כי הוא יצוה וירצה בזמן וישנה וירצה בפועל ההוא בזמן אחר ויחליף מה שצוה בזמן אחר, וזה כלו לפי שלא הצטיח על החלוק ולא צוה לזמן מרובה יותר מזה. ופעמים ישנה אף מה שאמר שיאריך עד זמן ארוך או לעולם, וזה מפני שרצה או צוה בתנאי, ואם יבטל התנאי תבטל ההצטחה. וזה שאנו אומרים והוא האמת, שהשי"ת צוה לבני נח מעקרי המנוה שבעה ²⁴⁵ לבד וכלל את כלם בעונש מיתה לעובר ²⁴⁶ כדעתנו אנו קהל המאמינים, ואצרהם ויחזק ויעקב והשבטים והנולד מהם עד משה וממשה עד מתן תורה בסיני היו מבני נח נכללים באותה תורה ומנווים להמית העובר, ואלו גזל אחד את חברו או הכהו חייבים בית דין שצאותה שעה להמיתו, והוא שהרג משה את המצרי בהכותו איש עברי מאחיו ²⁴⁷, ומן הדין הרגו לא בעול כמקנה לאחיו. ולאחר זמן העמיד קהל ישראל בהר סיני ונתן להם תורה שלמה, וחלף וחדש שלא יומת איש על הגזל ועל הכאת החברים וענש במקצת המנוה ²⁴⁸ ובמקצת מיתת בית דין ובמקצת מיתה בידי שמים ובמקצת כרת ובמקצת פטר מכל אלו אלא שיש עליו עונש בידי שמים כשאינו הולך על מה שנצטווה. וכן היתה אשת איש

ושיעמדו שם על האמת, וזה הוא ית' שינהג על פי הצאור שיצארו הם כאלו קבלו הם מסיני לפי שאי אפשר בלתי זה, עד שתצטרך לחייב מיתה על ממרה, והוא אמרו ²³⁴ ועשית על פי התורה אשר ירוך ואשר יגידו לך מן המקום וגו' לא תסור ימין ושמאל וגו' ואמר והאיש אשר יעשה צדוק לבלתי שמוע אל הכהן וגו' ומת האיש ההוא ²³⁵, לפי מה שיצארו הם מנוה ממנו התורה ואפילו אמרו בפירושם על ימין שהוא שמאל ²³⁶. ועוד אמרה תורה ²³⁷ אחרי רבים להטות. ומן הידוע כי כל שירצה הזמן ירצו יותר ספקות בפירושי התורה ויצטרכו יותר אל החכמים הגדולים לצאר העקרים, ועל כן צימי הקדמונים כהלל ושמואל לא נחלקו רק בדברים מועטים בששה דברים בלבד ²³⁸, ואחר רבות הזמנים נחלקו בכמה, והצרכו לחזור אל העקר שיסדה התורה והוא שילכו אחר רוב הדעות, והוא שאמרו יחיד ורבים הלכה כרבים ²³⁹. וכדי שלא ירצו יותר ספקות, חזרו בזה ספרים וגלו פירושי התורה, מה שהוא מקובל ביד הכל לא יחלק צו אדם על חברו, וכן מה שנפל להם צו המחלוקת, וגלו מה שסמך צו כל אחד במה שאמרו, ומסרו לנו מסורת חכמה על הדרך שאמרנו לגלות לנו מי על דעת פלוני ומי על הפכו וכמה היו אלו כנגד אלו לדעת שהלכה היא כדברי הרבים, גם גלו לנו איזה מן החכמים יותר דבריו מוסכמים, עד שאמרו ²⁴⁰ ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה, ר' יוסי ור' שמעון ²⁴¹ הלכה כר' יוסי מחברו, וכן רבים. והודיעונו יתרון חכמת רבינו הקדוש בסדור ספרו המשנה, חזרו בתכלית החכמה בקצור ובסדור בסתם ואחר כך מחלוקת ומחלוקת ואחר כך סתם ²⁴², וכוללו ענינים גדולים בדברי קצתם. וזה לא הגיע אליו עם מצעלי הדתות לכל הדקדוקים האלה והאסף החכמים במקום אחד נושאים אלו כנגד אלו עד שיתברר אליו הכל או שיתגלה להם דקדוקים גדולים הביא לזה ולזה לומר מה שאמרו, ויצן וישכיל כל רואת ²⁴³ שלא באו לזה אלא אחר החקירה הגדולה והדקדוק הרב. וכן על כל פנים יצטרכו כל עם ועם מצעלי הדתות להשען על חכמיהם בפירושי הדת ומה שיתלד להם מן המקרים והענינים זמן אחר זמן, ואין בכל זה חסרון לתורתנו השלמה רק יתרון דעת והכשר מעלה שדקדקו כלל כל החכמים תכלית כל הדקדוקים והחקירה הזאת. ובאמת כי חכמינו ז"ל הוסיפו לנו מדעתם כמה מנוה וגדרו לנו כמה גדרים, ולא להוסיף על דברי תורה כלל אלא לגדור בפני הכל כדי שלא יגעו בשל תורה, וזה לרוב חכמת לשמור מה שנצטוונו במנוה השם הנכבד כעבד המשמש מחשק ומאצה את אדוניו ומרוב שמחתו בעבודתו עושה משמרת למשמרת אדוניו ²⁴⁴. גם הוסיפו מקצת מנוה בארו לנו שהם מדבריהם, להזכיר נסים שעשה לנו השי"ת ליסד בלצבות

יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה. ²⁴² יבמות מב, ב. ²⁴³ צ"ל רואה. ²⁴⁴ ראה יבמות כא, א. ²⁴⁵ סנהדרין נו, א-ב. ²⁴⁶ שם מז, א. ²⁴⁷ שמות ב, יא-יב. ²⁴⁸ נראה שחסר כאן, מלקות.

²³⁴ שם פסוק י"ב. ויש כאן שבוש בלשון הכתוב. ²³⁵ חסר כאן. ²³⁶ ספרי שופטים קנד. ²³⁷ שמות כג, ב. ²³⁸ צ"ל בג' דברים בלבד. ²³⁹ ברכות ט, א. ²⁴⁰ עירובין מז, ב. ²⁴¹ אצל ר' שבת יד, ב.

סימן שסח

פירושי אגדות לרשב"א

כתב הרב ר' שלמה בר אברהם בן אדרת זלה"ה. ברוך
אלהינו אשר בראנו לכבודו. ונתן לנו את תורתו לשמרו
ולעבדו באמת. ואשר חשק באבותינו וצורעם אחריהם כלו זרע
אמת. כי יעקב אבינו לא מת¹. על כן הנחילנו תורת מקור
חיים תורת אמת. והזהירנו להתבונן ולדעת. כי נטע בתוכנו
עץ הדעת. ולמדנו לבחור בחיים. לבל ננוח בקהל רפאים. ובל
נחלק את פתאים. כסבאס את סבואים. וברוך הוא הזהירנו
לחקור ולדעת שהוא אל אמת אל אמונה. ותורתו נאמנה. לבל
נפתה לכל דבר. לאכול מהכחש אין בו לא לזרות ולא להבר.
ככתוב² וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים
בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. כי כל נבון אשר
תחבולות יקנה. והחכם דעת רוח לא יענה. כל שיחקור ויתבונן.
ימצא באמונתו חן ובעבודתו אף גילת ורנן. כי הוא מקור חיים
אשר לא יכזבו מימיו. נותן לפתאים ערמה וחכמה את חכמיו.
ותקירת החכמים. תוסף בנעימים. ואשר יכיר ירצה כבוד.
והיתה יתר מאד. ובור בר לבב יקר מים נוזלים קרים. ובורות
זולתו בורים נשברים. אשר לא יכילו הדעת והתבונה. ולא יסבלו
החקירה הנכונה. כאמרו מאשים את מרדפיו. וחקר עצמם
ירחיקו. וצילי נכרים יספיקו. אותי עזבו מקור מים חיים
לחצוב להם בארות נשברים אשר לא יכילו המים³. לומר
שאמת תורתו ועבודתו כמקור מים חיים שכל שתדלה ותספיק
ממנו לא יפסקו מימיו. לפי שהוא מקור נובע. וכן הוא ית'
לכל חקירת חכם יודע. שכל שיחקור ימצא דברים נעימים.
דברים קיימים חיים ונאמנים. שיחיו דעתו ושכלו בחכמה.
ויספיקו לו דעת ומזמה. וזולתו הם בורות שמאספים אליהם
מים זרים. ועם כל זה לא יכילום כי הם נשברים. כן דרך משל
הדברים. שהשאר לא יציעו חכמה ודעת השכל. ואף כשתקבץ
אל אחת מהם מן הטענות לא תכלכל. וכל שתוסף לחקור
ולדעת מה. לא תמצא דרך ישרה. כי לא תסבול החקירה. ומלת
מים במקום הזה הוא קבוצ. כשתחקור ותשאל אין ולמה תמצא
בהן מקור מים חיים לכל החקירות. ולזולתו לא תמצא תשובה
על חקירת מה. ועל כן אמר דוד ע"ה⁴ עדותיך נאמנו מאד
לביהך נאווה קדש. ולפי שדעות בני אדם חלושות מנעורים. ולא
ידעו ולא יצינו עקר הדברים. ואשר לא יתבונן לבוא אל תוך
המחקרים. אולי יפותה ויוכלו לו כי ידבר את אופים בשערים.
על כן הזהירנו וז"ל⁵ הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה ששביב
לאפיקורוס. ואשר הבין מעט מועד כבר קבל שכר בשומו

אסורה לעולם לא יוכל צעלה הראשון אשר לקחה לגרש אותה
ולהתירה²⁴⁹, ואחר כך חדשה התורה לישראל להתירה בגט.
וכן היה כל צעל חיים אסור באכילה עד שימות לגמרי ואף על
פי שנשחט כדינו²⁵⁰, ואחר כך חדשה התורה לישראל שיהיה
נחר אחר שנשחט ברוב סימנין כדינו. ועוד ענינים אחרים
נאסרו באותה התורה ונתנה תורה בסיני ונתחדשה לנו הלכה,
וכל זה איננו חלוק ואין אף טועה בזה לשום אותו מהחלק
החלופי. וזה מפני שלא אמר הוא ית' בנתינת אותה התורה
שתמשך לכל העולם לא תשתנה, והרי זה צימי²⁵¹ החול והשבת
וימות השנה וחג הסוכות וחג הפסח, שצימי החול ראוי
להתעסק בשיבוש של עולם ונאות אללו ית' והצטלה נתאבה²⁵²,
ובשבת נאסרה המלאכה והצטלה (והמלאכה) רצויה. וכן אכילת
המנוח בפסח, ואחר הפסח אסור להוסיף וראוי לאכול את
החמץ. וכן הענין בסוכה ושיצת הבתים, ורבים זולת זה. אבל
העסק והחלוק שלא נניחנו אנתנו באפשר, הוא שיאמר השי"ת
ובלא תנאי, שהמנוח הפלוני או התורה הפלוני לא תסור
ולא תשתנה לעולם רק תנהוג דור אחר דור כימי השמים על
הארץ, זה שאמרנו שאינו באפשר שישתנה לעולם. וכל מי שצא
ואמר שהשי"ת נצא ושלו לא נאמינהו, כמו שלא נאמין
שישתנה הוא ית' מכל אלה, כי לא ישתנה דבר שאמר מי
שאמר עד שישתנה הוא ונתחדש לו רצון אחר שלא רצהו
בראשונה, וזה מושכל ראשון לא יחלק עליו אחד ממי שיקרא
אדם, וכל שכן אם צוה שלא נאמין על החלוק. ואם קם נביא
מן הנביאים או חולם מן החולמים חלוס ונתן אות או מופת,
צוה בו שלא נחוס ולא נרחם עליו, שזה אי אפשר שישתנה בלתי
אם ישתנה הרצון באלהי²⁵³ חלילה. והנה אמר בתורתנו על יד
נביאנו הידוע לכל ומוסכם בפי כל שהוא אצ לכל הנביאים
מרע"ה, שמנוח התורה עולמית ננחיות לדור ודור, באמרו²⁵⁴
חוקת עולם לדורותיכם, ואמר²⁵⁵ למען ירבו ימיכם וימי בניכם
על האדמה וגו' כימי השמים על הארץ, ואמר²⁵⁶ כי יקום
בקרצן נביא או חולם חלוס ונתן אליך אות או מופת וכלל
הענין, וכן בהרבה מקומות. ואם כן איך נאמין מי שהכחישו
הוא ית' וצוה שלא נאמין ושלא נשמע לו, ואיך נאמין שנתחלק
מה שאמר מי שלא יתחלק רצונו חלילה שלא יתחלק לעולם ובלא
שום תנאי. שאלו היתה התורה והמנוח נתונות על תנאי היא²⁵⁷
באפשר שתתחלק עם חלוק התנאי, וכמו שיקרה לנו עתה בקצת
המנוח התלויות בארץ ובמקום ידוע בקרצנות והמעשרות, ואין
זה חלוק אלא דבר על עמדו עומד עד שיתקיים התנאי כמו
שהקדמנו ואמרנו למעלה.

נשלם בס"ד ביל"א תם

256 שם יג, ב. 257 צ"ל היה.

שסח סימן זה נדפס ע"י פרלס בספרו על הרשב"א מכת"י שהיה בידו,
גורלו של הכת"י לא ידוע, ונדפס כאן כפי שנדפס על ידו. 1 תענית ה, ב.
2 דברים ד, לט. 3 ירמיה ב, יג. 4 תהלים צג, ה. 5 אבות פ"ב מ"ט.

249 וכ"כ בחי' הר"ן סנהדרין נח, ב בשם רבינו דוד. אבל הרמב"ם פ"ט
ממלכים ה"ח כ' שיש בבני נח שילוחין. 250 חולין לג, א. 251 צ"ל
כימי. 252 נתעבת. 253 צ"ל האלקי. 254 צ"ל כאמרו. ויקרא ג, יז.
ט כג, יד לא מא כד, ג במדבר טו, טו יח, כג. 255 דברים יא, כא.